

MERRE TOVÁBB,
POLGÁRI
MAGYARORSZÁG?

MERRE TOVÁBB,
POLGÁRI
MAGYARORSZÁG?

© Dr. Csizmadia László, Dr. Fricz Tamás,
Dr. ifj. Lomnici Zoltán, Dr. Bencze Izabella,
Dr. Papp Miklós, Dr. Bodó Barna,
Dr. Barsi Balázs, 2015

ISBN 978-80-8160-041-8

Csizmadia László

MERRE TOVÁBB, POLGÁRI MAGYARORSZÁG?

A világban élő 7 milliárdnál is több ember fogamzásának pillanatától valamely egyéni, a Teremtőtől kapott küldetést tudhat magáénak.

Az egyes ember belső indíttatásához kapcsolt akarat és az adott társadalmi, gazdasági, politikai környezet más-más határok között ugyan, de mindenki számára lehetőséget és irányt mutat a közjó érdekében történő cselekvésre.

Viszonylag kevés ember lehet közismert befolyásoló tényezője a világban zajló folyamatoknak. Az egyének túlnyomó többsége a háttérben, a politika és a közélet színpadától távol, családjában, kisközösségében éli életét és váltja be eredendő küldetését.

Ne becsljük le ennek a látszólag elhanyagolható hatásnak a jelentőségét! Az alapvető erkölcsi normákat megtartó és azokra támaszkodó családok – mint az állam irányító tevékenységét megalapozó kisközösségek – megfelelő számban már képesek alakító tényezőként föllépni a társadalom egészét formáló politikai és gazdasági történésekben.

Nem újdonság, hogy az emberek közösségekben élik életüket, mégpedig olyan alapvető együttműkö-

dési szabályok szerint, amelyek kölcsönös betartása létük feltétele. Még az erdőbe kivonuló remete vagy a „magányos farkas” közösségtől való függetlensége is látszólagos, hiszen mindennapi magányos cselekvéseit közvetett értelemben ő is egy közösség normáihoz méri, még akkor is, ha fizikailag különválva él ettől a közösségtől.

Éppen ezért nem véletlen, hogy az ember számára a legnagyobb büntetés a kiközösítés, vagyis a közösség olyan ítélete, amely kitesztja magából a közösségi normákat megsértő egyént. Más irányból közelítve ugyanezt, elmondhatjuk, hogy a harmonikus emberi létezés a szűkebb vagy tágabb közösségekhez való tartozáson alapul. A családok, a kisebb-nagyobb gazdasági, politikai stb. csoportok egymáshoz és az egyénekhez való kötődéseinek összessége határozza meg a társadalmi szerkezetet, a közösségek révén alakul ki maga az emberi társadalom. Az anyanyelv, a kultúra mindig egy adott, konkrét közösséghez kapcsolódik, akár csak az identitás fogalma, amely a közösségen belül kötődöt, azon kívül, vagyis a többi közösséghez való viszonyban pedig megkülönböztetést feltételez. A közösség tagjai közös ügyeiket a többségi akarat elvén, vagyis demokratikusan szabályozzák.

Ebből az is következik, hogy az ember mint társadalmi lény képes fölismerni a körülötte élő emberek között kialakult közösségi rendszereket, és ezek tényleges működésén tudja mérni saját szabadságának fokát.

A kisebb és a nagyobb közösségek így a maguk közössé formálódott akarata, relatíve szabad mozgása révén állandóan változnak, és a külső-belső folyamatok által meghatározott irányba tartanak. Politikai értelemben,

a nemzetre vetítve azt szoktuk mondani, hogy az ország lakossága kisebb-nagyobb kitérők után, de halad a polgárosodás útján.

Természetesen a „polgár” és a „polgárosodás” egyaránt gyűjtőfogalom, amely a közösségen belül az egyén, illetve a kialakult kisebb csoportok szempontjából többé-kevésbé eltérő értékazonosulást jelent, de feltétlenül magában foglal bizonyos megkérdőjelezhetlen alapviszonyulásokat. Így különbséget tehetünk pl. világpolgár, európai polgár és magyar polgár között, attól függően, hogy az adott egyén melyik közösséggel érez elsődleges értékközösséget.

A világban jelenleg létező polgári társadalmak különbözősége, faji, vallási, etnikai, politikai stb. eltérő volta tagadhatatlan tény. Az egyes polgárok pedig születésük révén, továbbá adottságaik és egyéni habitusuk szerint érzik a számukra előnyösnek tűnő, biztonságot adó közösségekhez tartozónak magukat. Az eredendő identitás ezért torzulhat, és jó- vagy rosszhiszemű hatások folytán mind az egyén, mind az adott közösség szempontjából káros irányba is fordulhat. A kínáló példákat, a szubjektivitást elkerülendő, ezúttal mellőzzük.

A közösségek minősítését elsősorban a hozzájuk való tartozás, illetve a közösségen belüli cselekvések önkéntességének foka dönti el.

A dialektika – amelyet mint működési elvet a dialektikus materializmus rossz emléké korszaka után ideje újra felfedeznünk – a politika, a gazdaság, a társadalom területén egyaránt az ellentétek egymásra hatásában, a folyamatos polarizálódásban és kiegyenlítődésben látja a társadalmi változások fő mozgatórugóját. Vilá-

gosan látszik, hogy a modernizmusban az ellentétek harca elsősorban a gazdasági érdekek mentén történik. Ahogy egyes emberek érdekei eltérnek egymástól, úgy az egyes nemzetek érdekei is különbözőek. Ha bölcsen akarunk dönteni a „hogyan tovább” kérdésében, ezt az alaptételt mindenféle értékítélet nélkül kell elfogadnunk. Hiszen saját érdekeinket úgy képviselhetjük leghatékonyabban, ha a szemben álló motivációkat is figyelembe vesszük és objektíven mérlegeljük.

Ez a mérlegelés és az érdekmotivációk békés összehangolása társadalmi szinten a politika feladata. Természetesen az ellentétek kiegyenlítése soha nem lehet tökéletes, és minden körülmények között érvényes. Kőbe vésott szabályok sincsenek. Az adott pillanat adott erőviszonyai szerint kell dönteni, mégpedig késlekedés nélkül. Ez nem könnyű feladat, és ebben az értelemben helyesen nevezik néha a politikát is „művészet”-nek.

A közösségi viselkedésminták a család révén rögzülnek az egyénben. Ezek politikai értelemben jóval nagyobb közösségekben, leginkább a különféle feladatokat ellátó civilszervezetekben, célirányos munkával teljesebben ki. A szervezett civil közösségek jók az egyénnek, mert teret adnak az önkéntes aktivitásnak, és jók a nemzeti közösségnek, mert hasznosan kiegészítik az állami feladatok ellátásával megbízott kormány munkáját.

Magyarországon mintegy 80 ezer civil közösség működik. A magyar állam felismerte a polgári közösségek erejét, támaszkodik rájuk, és a lehetőségekhez képest igyekszik pénzt is adni az önkéntes munkához. Jelenleg évente mintegy 5000 alapítvány és egyesület

részesül állami pályázatok útján a Nemzeti Együttműködési Alap rendszerében összesen több, mint 5 milliárd forintos támogatásban.

A civilszervezetek túlnyomó többsége részt vesz a társadalmi felelősség vállalásában, a közösségi környezet alakításában, az új nemzedék törekvéseinek megvalósításában, a polgárok mobilitásának és alkalmazkodásának szervezésében, valamint – nem utolsósorban – a nemzeti összetartozás erősítésében.

Magyarországon erősödik az a kölcsönös igény, hogy a kormány és polgárai között szorosabb együttműködés jöjjön létre, és ennek eredményeként a civilek érezhető befolyást gyakorolhassanak a közügyek – vagyis saját sorsuk – alakítására. Ezt szolgálják egyebek között a kiemelten fontos döntések előtti nemzeti konzultációk. Az ott kifejezett polgári akaratnak a kormányzati munkában történő figyelembevétele tényleges részvételt jelent a politikai közéletben. „A politika az ókori görög polisz névből ered. A politika szó eredeti jelentése: közélet.” (Wikipédia) Ebben az értelemben tehát mindenki, aki részt vesz a közéletben, politizál, a tevékenység jellegétől függően aktívan vagy passzívan.

A politikával foglalkozók nagy többsége valamilyen párt elkötelezettje. Ezért a mai napig tartja magát az a téves hiedelem, hogy politizálni csak egy párt érdekében vagy annak keretein belül lehet. Valójában a politika fogalma ennél összehasonlíthatatlanul tágabb. Lassan bekerül a köztudatba egy új, eddig hiányzó meghatározás: a „civilitika”.

Hogy érthetőbb legyen, miért kell határozottan megkülönböztetni egymástól a pártpolitikát és a civilitikát, álljon itt két (politikustól származó) idézet:

„A politikusok mindenütt egyformák, ígérnek neked új hidat, még ott is, ahol nincs folyó.”

(Nyikita Hruscsov)

„Arra a megállapításra jutottam, hogy a politika túl komoly téma, (nem lehet azt) egyedül a politikusokra bízni.”

(Charles de Gaulle)

Az öniróniát és a politikai tapasztalatokon alapuló lényeglátást, amelyet mindkét idézet tükröz, eszünkben sincs megkérdőjelezni. Sőt, a vallomásnak is beillő megállapítások szinte biztatnak arra, hogy a civilek felismerjék saját fontosságukat. Észre kell venni, hogy a haza, a nemzet és benne a jövő nemzedékek sorsáért való felelősség megköveteli az állampolgároktól a szűkebb értelemben vett – azaz a politikai pártokra bízott – „politika” állandó felügyeletét, annak támogatását vagy konstruktív bírálatát, a közéleti aktivitást és odafigyelést, amit hagyományosan „civil kurázsi”-nak szoktunk nevezni.

A hagyományos demokrácia lényege leegyszerűsítve elfér egy rövid mondatban: a népnek van kormánya és nem a kormánynak népe. Mintha napjainkban ez az alapszabály elfelejtődött volna. Ott tartunk, hogy szinte már az egyes országok kormányai is tehetetlenek, mert nemcsak a népek, de az államok szuverenitását is felülírta – szinte észrevétlenül – egy másik típusú hatalom, amelynek köze sincs az adott országban rendezajló demokratikus választásokhoz. A „nyugati civilizáció” kormányai ma már nem a választók, hanem gazdasági, pénzügyi és különféle hatalmi csoportok kottáiból kénytelenek dalolni. Mondjuk ki: ez nem

más, mint a demokrácia legfőbb alapelveinek súlyos megcsonkítása. Ma már nem kétséges, hogy a szuverenitást sértő cselekvéseivel élen járó Európai Parlament és az Európai Bizottság is ezt – az országok fölött kiépült hatalmi rendszert – képviseli. Ez az oka a velük szemben megnyilvánuló, egyre hangosabb nemtetszésnek. Kijelenthetjük – és ha demokráciáról beszélünk, akkor ebben a kérdésben nem lehet vita –, a civil hangnak helye van a mindenkori politikai hatalom mozgásterében. A kormány és polgárai közötti feladatok határait természetesen ki kell jelölni, de a konkrét ügyek társadalmi összhatásai ezt az elkülönítést szinte automatikusan elvégzik. A maguk térfelén maradván a politika mindkét oldalán álló szereplőknek el kell végezniük a rájuk váró munkát. Civil oldalon a feladat lényege a vélemények begyűjtése és artikulálása, azaz a civil akarat megfogalmazása a mindenkori politikai hatalom számára. Ha egy szuverén ország szuverén civilszervezetei kifejezik és érvényesíteni kívánják a maguk közvetlen véleményét, úgy az nem blokkolható az uniós bürokrácia egyre erőszakosabb eszközeivel. A demokratikusan kifejezésre juttatott civil akarattal szemben a látszatdemokrácia eszközei még az EU intézményei részéről sem megengedhetők.

Tudomásul kell vennünk, hogy a világ megváltozott, a megoldásra váró közös ügyek köre napról napra nő. Elmúlt az az idő, amikor a civil polgár két választás között nyugodtan ülhetett a fotelban a képernyő előtt. Az okos kormányzati munkának ma már nemcsak a kormány és a nép közötti feladatmegosztásra, együttműködésre kell alapoznia, hanem be kell vonnia a civil politizálásba az Európai Unió egyre bürokratikusab-

ban működő intézményrendszerét is. A mindenkori kormány és a kormányzottak együttes, összehangolt munkája, az egymással és az EU intézményeivel történő érdemi kommunikációja csodákat tehet.

Egy nemzet eredményessége mind országon belül, mind a nemzetközi politika színterén ma már csak is a többségi választói felhatalmazásnak eleget téve működő, vagyis „jó” kormányzás mellett kiálló, és a civilitika eszközeit folyamatosan szélesítő polgári háttérrel valósítható meg. Így hát elmondhatjuk, hogy a szűkebb értelemben vett politika éltető ereje a jövőben a hozzá kapcsolódó és vele szimbiózisban élő civilitika lehet.

Mindenfajta erőfitogtatás, agresszió, mások érdekeinek semmibevétele ellentétes a demokráciára hagyományos értékeivel, és az egymás iránti méltányosságon, kölcsönös tisztességen, tiszteleten alapuló világ lebontását célozza, azaz végső soron demokráciaellenes.

A béke és a demokrácia pedig ikertestvérek. Nem létezhetnek egymás nélkül. A fegyveres erőszak vagy a pénzügyi erők gazdasági globalizációra való törekvése gyengíti az önkéntesség szabadságra épülő elvrendszerét. Célja nem más, mint ellehetetleníteni, hogy az emberi közösségek a maguk érdekei mentén, a szubsidiaritás elve alapján dönthessenek saját életükről.

Mindig voltak és lesznek látható vagy kevésbé látható erők, amelyeknek a szabadság szűkítése és a demokrácia feje tetejére állítása a céljuk. Egy-egy szűk csoport akár világalomra is törhet, hiszen a globalizált világban viszonylag könnyen kialakítható a világcsendőség, amelyet a hatalom látható vagy láthatatlan birtoikosai kézi vezérléssel működtetnek.

Több ezer év történelme azonban adott némi leckét a mindenkori „kisembereknek”, akiket ma használatos szóval „civil világ”-nak nevezünk. Megtanultuk például – főként mi, Európa közepén és keleti felén élő, a „civilizált Nyugat” lakóinál kevésbé szerencsésnek tartott európaiak –, hogy a jogállamiság és a demokrácia tényleg érték, és megléte nem az éppen aktuális politikai nyilatkozatokon múlik. A többség akarátának érvényesülése egy szuverén államban olyan kincs, amelyet könnyű elveszíteni, de békésen visszaszerezni szinte lehetetlen, vagy ha igen, akkor keserves árat kell fizetni érte. Ezért kell megvédeni és megőrizni minden eszközzel.

Sok nép él a világon úgy, hogy országukban a demokrácia feltételei hiányoznak, vagy egyáltalán nem működnek. Nincs jogunk rájuk kényszeríteni a magunk értékrendjét, legfeljebb példát mutathatunk a számukra. Demokráciát nem lehet exportálni, csak igényt teremteni rá az emberekben, amihez türelemre, politikai mértékletességre és anyagi befektetésekre van szükség, de semmiképpen nem fegyverekre.

Napjainkban látjuk, hová vezettek a más országok életébe történő, jó szándékúnak mondott beavatkozások. Az agresszív beavatkozás – még ha jó szándékú is – akár a világ népességének teljes átrendeződését is előidézheti, hiszen a közmondás szerint a pokolba vezető út is jó szándékkal van kikövezve.

A kontinensek között már jó ideje nem verseny, hanem gazdasági világháború zajlik, akár a sportvilágban, a gazdaságban is sokszor fölrúgva a fair play alapszabályát. Törvényszerű, hogy az így fellazított közegben újra megjelentek a fegyverek is. Az erőszak

lassan már mindennapos, pró és kontra zajlanak az összecsapások, látványosan vagy sunyi módon, nyíltan vagy titkos módszerekkel.

A civilek a megváltozott világban – ha tetszik, ha nem – arra kényszerülnek, hogy sorsukat aktív társadalmi részvétellel, a most születő-alakuló civilitika eszközeivel maguk is alakítsák. A polgárok egyre több országban figyelik már naprakészen, hogy a megválasztott kormányok teljesítik-e vállalásaikat. Széleseedik a civil kontroll eszközrendszere, és ez az a terület, amelyet fejleszteni kell, hiszen ma ez segítheti a polgárosodás kiteljesedését. Európa polgárainak föl kell ébredniük, tudatosítaniuk kell, hogy az ő együttes erejük nélkül sem az országukban, sem a kontinensen, de világméretben sincs sem szuverenitás, sem identitás. Csak a tudatos összetartozás, az egymást segítő együttműködés erősítése hozhatja el a lelki és testi értelemben is jóléti társadalmat, amit teljes körű polgárosodásnak szoktunk nevezni.

Ezért bármely szintű uniós jogi szabályozás háttérbe szorul a nemzeti szuverenitással szemben. A szövetségi jogszabályok nem írhatják fölül és nem mellőzhetik a nemzeti érdekeket. Ez a szabad polgári jövőkép megvalósulásának alapfeltétele. Amint egyéni, esetleg lokális párt- vagy gazdasági érdekek sem előzhetik meg a nemzet szuverenitásának és identitásának elsőlegességét. A legnehezebb esetben is érvényesíteni kell a „*primus inter pares*”, azaz az „első az egyenlők között” elvét.

Ez a könyv arra szolgál, hogy olvasóink az eddiginél is erősebben érezzék át a civil közösségek felelősségét. A polgári aktivitás és az önkéntes fellépés teszi lehe-

tővé, hogy a civil hang megszólaljon, és a bárhol hatalmon levő mindenkori kormányok megtanuljanak úgy figyelni a civil társadalomra, mint az „örzökre”. A választók bizalmából hatalomra kerülő képviselők vagy tisztségviselők egy percre sem feledhetik, hogy megbízóik javát kell szolgálniuk. Ezért folyamatosan ki kell kérniük az emberek véleményét, és azt fel is kell használniuk a közjót szolgáló nemzetépítéshez.

A népi konzultációk változatos formái garanciát adhatnak a kormányzati elképzelések optimális végrehajtásához (népszavazás, írásos népi konzultáció, polgári közösségek nyilvános közleményei, békés demonstrációk stb.). Ezek mind az egészségesen működő demokratikus társadalom jelenségei. Ugyanúgy, ahogy a populista jelszavakkal leplezett pártpolitikai érdekek átvilágítása, a megalapozatlan, önző hataloméhség visszaszorítása is a többségi akaratot megvalósító mindenkori kormányzás kötelező feladata.

A hatalom gyakorlói a polgárok felhatalmazásával végzik feladatukat, így a közjó megteremtésének jóhiszemű szándékával mindezt csak népükkel együtt tehetik. A kormány és a hatalmát biztosító többségi polgári erő feladata a társadalmi békesség megőrzése a rend fenntartásával, valamint a pártérdektől vezérelt és a nemzeti érdekeket figyelmen kívül hagyó nemzetközi és nemzeti helyi ellenzéki erők kordában tartása objektív és bizonyítható eredményeket tükröző érvekkel.

A jó kormányzás mindig maga mellett tudhatja a civil többség támogatását. Ezt a tényt a Békemenet több alkalommal bizonyította. Az ellenzék pedig konstruktivitás nélkül örökös botrányhős lehet ugyan, de

a politikai élet tartalmi befolyásolására alkalmatlan, még akkor is, ha a nemzetközi pártpolitikai elvbarátok és a jól fizetett médiaháttér elvtelen segítségére támaszkodhat.

Magyarország a jogállamiság keretei között működő demokratikus állam, amelyben a négyévenként ismétlődő szabad választások mindenkor tisztességes lehetőséget adnak arra, hogy a nép dönthessen.

Fricz Tamás

A MAGYAR DEMOKRÁCIA ÉS A POLGÁRI TÁRSADALOM ALAPVONÁSAI

A 2012-ben életbe lépett új Alaptörvény alapján működő magyar politikai berendezkedést vehemens kritikák érik a nyugati politikai és közéleti szereplők, illetve a nemzetközi sajtó és média oldaláról – ráadásul ezek a kritikák a menekültügy kapcsán még tovább éleződtek.

A szokásos és túl látványosan összehangolt támadások végső konklúziója az, hogy Magyarországon nem működik megfelelően a demokratikus intézményrendszer, sőt, valójában már meg is szűnt a demokrácia és egy Orbán Viktor miniszterelnök által irányított autokratikus rendszer jött létre. Az érvek felsorolásszerűen a következők: az államhatalmi ágak nem korlátozzák egymást, mert túlhatalomra tett szert a kormány és a kormányfő, megszűnt a fékek és egyensúlyok rendszere, akárcsak a sajtószabadság. A magyar kormány nacionalista, rasszista és antiszemita, összejátszik a szélsőjobboldallal, szembemegy az Európai Unió elveivel és értékeivel stb., stb.

Valóban így volna? Valóban már nem demokrácia, hanem egy autokratikus rendszer van Magyarorszá-

gon? Orbán Viktor valóban egy autokrata vezető, aféle „kis” Putyin?

Válaszoljunk egyértelműen: szó sincs erről. Ma már egyértelműen tudjuk, hogy az eltorzult, minden tárgyilagosságot és objektivitást nélkülöző nyugati kritikák mögött egy világos tény áll: Magyarország 2010 után letért a vezető nyugati hatalmak által sugallt, sőt követelt neoliberális politikai és gazdasági modell útjáról, önálló utat választott magának, és ezzel kivívta e hatalmak ellenszenvét és haragját.

Ennek ellenére mégis fontos, hogy a Nyugatról érkező kritikákra válaszolni tudjunk. Vagyis: milyen demokrácia is működik Magyarországon? A válasz megadásához paradox módon nyugati demokraci elméleti modelleket hívunk segítségül, amelyeket, sajátos módon, éppen a nyugatiak felejtettek el alkalmazni hazánkkal kapcsolatban, pedig ha megteszik, közelebb jutnak a magyar demokrácia mibenlétének megértéséhez. Ám ha ők ezt nem tették meg, tegyük meg helyettük mi.

A nemzetközi politikatudomány legelismertebb klasszikusainak egyike, a holland származású Arendt Lijphart, aki több művében fogalmazta meg, hogy a demokráciák a kormányzás tartalma alapján két nagy csoportba tartoznak: egyrészt vannak úgynevezett többségi és konszenzuális demokráciák. A többségi demokráciában a kormányzat teljes mértékben felvállalja a kormányzati felelősséget azok érdekében, akik megválasztották, és ebben a felelősségben nem osztozik az ellenzékkel („a győztes mindent visz”), míg a konszenzuális demokráciában a kormányzatok az ellenzékben maradt politikai erővel egyez-

tetve, a kisebbségben maradt érdekeket figyelembe véve gyakorolják a hatalmat. Fontos kiemelni, hogy mind a többségi, mind a konszenzuális demokrácia a demokrácia többségi elvén nyugszik („a többség dönt”), ám a konszenzuális demokrácia ezt minimális feltételnek tartja, és meghatározott eljárásokkal az érdekek képviselőjét kibővíti a többséget szerzett érdekeken túlra. Amíg tehát a többségi demokráciára a hatalom koncentrációja a jellemző, addig a konszenzuálisra a hatalom egyfajta diszperziója, „szétosztása”.

De ami nagyon fontos: mindkettő demokrácia!

A következő kérdés: mikor előnyösebb az egyik modell, és mikor a másik?

Lijphart szerint azokban az országokban, amelyekben az almondi értelemben fragmentált a politikai kultúra, mélyek a törésvonalak és nagy az ideológiai-kulturális vagy etnikai megosztottság (Lipset–Rokkan), ott a konszenzuális demokrácia alkalmazása a kedvező megoldás, míg azokban az országokban, ahol homogén a politikai kultúra, a pragmatikus-gazdasági törésvonalak a meghatározók, és az ideológiai vagy etnikai megosztottság elenyésző, ott a többségi demokrácia látszik a járhatóbb útnak. Ennek magyarázata, hogy az erősen megosztott országokban szerencsésebb, ha a kormányzati hatalom figyelembe veszi a kisebbségben maradt társadalmi-politikai-etnikai csoportok érdekeit a döntéshozatalban, ellenkező esetben veszélyes széttagoltság, szembenállás és polgárháborús állapotok fenyegetnek. Ezzel szemben, ha egy ország kevésbé megosztott, és az ellentétek nem erőteljesek társadalmi és politikai csoportok

között, ott felvállalható a „többség dönt, a többség kormányoz” elv érvényesítése, mert a kölcsönös bizalom okán ez nem növeli a társadalmi és politikai feszültségeket, viszont a politikai felelősséget egyértelművé teszi.

Kiindulópontunk, hogy Magyarországon fragmentált a politikai kultúra (három fő irányzat van: a kádári időszakhoz kötődő posztkommunizmus, a kozmopolita liberalizmus, illetve a nemzeti, polgári konzervativizmus), mély ideológiai-kulturális és részben etnikai törésvonalak jelennek meg, erős a megosztottság (posztkommunizmus-antikommunizmus, nemzeti-kozmosopolita, részleges, lappangó zsidó-magyar ellentét, vallási ellentétek). A lijpharti „nagykönyv” értelmében ezek alapján az lenne a szerencsés, ha Magyarországon konszenzuális demokrácia jönne létre és működné.

Nem belemenne a részletes elemzésbe – amely túlfeszítené e cikk kereteit –, nagyjából egységes a magyar politológia abban, hogy a magyar demokrácia egyértelműen és határozottan a többségi demokráciák közé sorolható. Ez pedig, figyelembe véve a meghatározó sajátosságokat (fragmentált politikai kultúra, mély ideológiai-kulturális-etnikai megosztottság) első ránézésre semmiképpen sem tekinthető előnyösnek a demokrácia konszolidációja szempontjából.

Ám ez egy elvont következtetés, amely nem veszi figyelembe a sajátos magyar politikai helyzetet. Azt mégpedig, hogy Magyarországon gyakorlatilag a posztkommunista politikai tábor, kiegészülve a hozzájuk csatlakozó kozmopolita liberális csoportokkal, húsz év után is megőrizte befolyását a politikai életben, és való-

jában ez az oka annak, hogy az elmúlt húsz évet sokan – joggal! – a szocialista korszak „meghosszabbításának”, valamifajta átmeneti korszakként, sőt rendszerként értelmezik, amely elvileg a 2010-ben kétharmados többséget szerzett Fidesz–KDNP-pártszövetség hatalomra jutásával fejeződik be, hiszen az új alkotmány már a preambulumban rögzíti, hogy szakítani kíván az 1949-től 1989-ig tartó időszakkal.

Másképpen fogalmazva, Magyarország annyiban is sajátos eset az új tíz EU-tag ország között, hogy nálunk a nemzeti-konzervatív oldal a rendszerváltást 2010-ben, a hatalomátvétel után sem tartotta befejezettnek. Ezzel szemben a másik, a régi rendszerhez kötődő oldal (és a kozmopolita liberálisok) ezzel éppen ellentétes véleményt fogalmaznak meg, és úgy tűnik, hogy a nyugati közvélemény is inkább, sőt nagymértékben ez utóbbi, posztkommunista-ultraliberális véleményt tette magáévá, és ezért úgy közeledett Magyarországhoz, mint jól bevált, „unalmas” demokráciához.

S talán itt érthetjük meg az EU és a nemzetközi közvélemény megdöbbenését azon, hogy az Orbán Viktor vezette kormány, kétharmados többsége birtokában – tehát szokatlanul nagy társadalmi támogatottsággal a háta mögött – a többségi elvet erősítette fel. Nem értették meg, és még talán ma sem értik meg, hogy a polgári jobboldal nem kívánt konszenzuális demokráciát létrehozni a posztkommunistákkal és balliberálisokkal, ellenkezőleg, mintegy „be akarta fejezni” a rendszerváltást, ami nem ment másként, mint a többségi elv érvényesítésével, a politikai konfliktusok felvállalásával és végigvitelével.

Hiszen gondoljunk bele: a rendszerváltás, a régi elittel szembeni küzdelem idején nyilvánvalóan a Nyugat sem várt el a demokratikus ellenzéki elittől konszenzuális magatartást. Éppen ellenkezőleg; az Orbán-kormány és a nyugati közvélemény közötti meg nem értésnek az az alapja, hogy a Fidesz-KDNP-nek még 2010 után is predemokratikus, a demokrácia stabilizációjához szükséges lépéseket kellett megtennie, ám ezek a lépések a dolgok természete folytán nem konszenzuálisak és megegyezésekre épülők voltak, hanem ellenkezőleg, a politikai küzdelem természetét követték. Mindebben pedig különösen megerősítő tényező számukra, hogy mind 2010-ben, mind 2014-ben az ország kétharmadot érő többsége állt mögéjük, ami joggal magabiztossá tette őket abban, hogy nem pusztán a Fidesz-KDNP-elit, hanem a társadalom nagy része is az átfogó, rendszerszintű változásokat akarta-akarja.

Az átmenet idején, 1989–1991 táján e konfliktust, a régi rend háttérbe szorítását akár forradalom, tüntetések, társadalmi nyomásgyakorlás révén is végig lehetett volna vinni, viszont a „pótlólagos” rendszerváltást a rögzült jogállami keretek között már nem lehet másképp végigvinni – hogy egyben a demokrácia keretei között maradjunk –, mint a többségi demokrácia nagyon markáns érvényesítésével. Ezt tette a második Orbán-kormány, ezt tükrözték vissza az azóta megalkotott törvények és az új alkotmány is; ugyanakkor a kormány kínosan ügyelt arra, hogy mindez a demokratikus játékszabályok betartásával történjék meg. A többségi demokrácia is demokrácia, a többségi elv, a „győztes visz mindent” elvének maxi-

mális érvényesítése viszont kétségtelenül egy elmaradt, predemokratikus politikai konfliktus utólagos megoldását szolgálta. Fontos lenne, hogy ezt a nyugat-európai és atlanti közvélemény, sőt a politikatudomány is megértse, mert enélkül képtelenség pontosan értelmezni a Magyarországon történeteket.

Lényeges kiemelni tehát, hogy a többségi demokrácia – akár extrém szintű – alkalmazása egy politikai eszköz a rendszerváltáshoz kötődő konfliktusok feloldására és ezzel paradox módon a magyarországi demokrácia konszolidálására, hiszen, bár a magyar demokrácia formálisan konszolidált, ám politikai konfliktusait tekintve még nem az.

A Nyugat tehát megdöbben, fenyegetőzik, szitkozódik – miközben az Orbán-kormány nem tesz mást, mint az általuk is működtetett egyik demokraciamodellt követve igyekszik pontot tenni a nagyon is sokáig elhúzódt rendszerváltás végére. Ezért nem szabad elfogadni a kritikáikat, és a végsőkig vissza kell utasítani a támadásaikat, ugyanis volt idő, amikor ők is a legkeményebb eszközökkel léptek fel a demokrácia ellenfeleivel szemben – csak a Nyugat, sajnos, hajlamos a múltjából sok mindent elfelejteni, szemben a Bourbonokkal...

Mindezen túl, 2014–15-re, a második kétharmados Fidesz-KDNP parlamenti többség létrejöttével elmondható, hogy a „rendszerváltó” politikai összecsapások eldőlték. Innentől kezdve valóban olyan új helyzet állt elő, amelyben a demokrácia konszolidálása következhet. A konszolidáció azonban már nem hatalmi küzdelem kérdése, hanem egy olyan, működőképes polgári berendezkedés létrejötte, amely megáll

a saját lábán, létrehozza a maga civil társadalmát, és stabil bázisát adja a demokratikus rendszernek.

Mi történt eddig, mit tett 2010 óta, az eltelt öt évben a második és a harmadik Orbán-kormány a polgári berendezkedés megteremtéséért, amely immáron évtizedek óta vállalt politikai célja (nem pedig politikai terméke)?

Két alapvető fordulat történt az MSZP és az SZDSZ hatalomból való kiszorulása óta.

Az egyiket nélkülözhetetlen kiindulópontnak is tekinthetjük. Ez nem más, mint hogy a rendszerváltást túlélő posztkommunista politikai pólus mellett kiépült a polgári, nemzeti és demokratikus pólus, és 2014-ig létrehozott egy domináns politikai erőcentrumot, háttérbe szorítva a baloldali pártokat és hálózatokat. A posztkommunista (MSZP) és ultraliberális (SZDSZ) politikai pártok jelenléte és hatalma ab ovo meggátolta, hogy polgári berendezkedés jöjjön létre Magyarországon, és egyben prolongálta a kádári struktúrák és gondolkodásmód fennmaradását. A Fidesz-KDNP pártszövetség győzelme, ráadásul kétharmados győzelme – majd annak megismétlése 2014-ben – intézményesen lehetővé tette, hogy azok az állampolgárok, akik a polgári demokratikus berendezkedésre vágytak talán már évtizedek óta, megtalálják a politikai helyüket, politikai otthonukat, politikai családjukat a hazai politikai palettán.

A polgári rendszer létrehozása – akárcsak bármilyen másfajta rendszer létrehozása is – a hatalom megragadásával kezdődik, és ezt a Fidesz-KDNP tökéletesen abszolválta. Ugyanakkor már itt jegyezzük meg: pusztán hatalmi eszközökkel nem lehet egy polgári be-

rendezkedés finomhangolását elvégezni. Az életmód, a gondolkodásmód, a mentalitás, a stílus, a normák, az erkölcsök és a szokások átalakítása, egyáltalán egy polgári politikai és általában vett kultúra elsajátítása másfajta eszközöket igényel.

A másik nagy „tett” az elmúlt öt évben a gazdasági válság leküzdése, majd a gazdaság konszolidálása volt. (E korszak ilyen szempontból talán leginkább a bethleni konszolidációval vethető össze.) A Gyurcsány- és Bajnai-kormány súlyos állapotban adta át az országot az Orbán-kormánynak. Innen kellett talpra állni, innen kellett fiskális és monetáris egyensúlyt teremteni. Az Orbán–Matolcsy-kettős unortodox megoldásai, amelyekkel a közterhek jelentős részét a nagy, teherbíró multikra, cégekre és bankokra csoportosították át, kivívta az Unió, a nemzetközi szervezetek és a globális tőke haragját. Azonban látni kell: ami talán egyetlen, válságban lévő európai országnak – legyen az dél- vagy kelet-európai – sem sikerült, az Magyarországnak igen. Az átfogó és gyakran nemtelen támadásokkal szemben az Orbán-kormány, sokszor ügyes húzásokkal, jó taktikázással, akár ravaszsággal is, de megvédte önmagát, kitartott a választott gazdasági stratégia mellett, és végül jöttek az eredmények. Immáron nagyon úgy tűnik, hogy a mérleg nyelve átbillent, a magyar gazdaság „megkapaszkodott”, s már lassacskán a nem éppen barátságos Unió is meghajtja a fejét az eredmények előtt. Ne szégyelljük kimondani: győztünk tehát – ezen a területen legalábbis.

Ennek következtében létrejöttek a polgári berendezkedés megteremtésének gazdasági alapjai. Ugyanakkor hangsúlyozni kell: a jó makrogazdasági mutatók

önmagukban korántsem elegek ahhoz, hogy stabil polgári társadalmunk legyen, mert ne feledjük, hogy az emberek, a polgárok ebből még keveset éreznek a mindennapjaikban. Arra van szükség a továbbiakban, hogy a legszélesebb társadalmi csoportoknak javuljanak a létfeltételeik, és ennek elsődleges lépése az európai léptékkal mérve méltatlanul alacsony bérek látványos emelkedése. A polgári lét nem képzelhető el tisztességes, biztonságos megélhetés nélkül, a vállalkozások feltételeinek javulása, a tulajdonszerzés, az önálló egzisztencia megteremtésének lehetősége nélkül.

A politikai szférában és a gazdaságban tehát alapvető változások következtek be, jelentősen eltávolodtunk a kádári, posztkommunista struktúráktól. Másképp fogalmazva, az állam és a piac szférájában létrejöttek a polgári berendezkedéshez szükséges alapfeltételek.

Ahhoz azonban, hogy a polgári berendezkedés valóban stabilizálódjon, létre kell jönnie a polgári kultúrának, szemlélet- és magatartásmódnak, amely egyben a polgári, civil társadalom létrejöttét is magában foglalja.

Milyen is a polgár?

Először is szuverén, független lény, aki önállóan alkotja meg a véleményét a világról, társadalomról, múlt-ról, jelenről és jövőről. Nem várja el és nem fogadja el, hogy mások, például az állam vagy a piac szereplői mondják meg neki, hogy miről mit kell gondolnia.

Másodszor, mint a polgári (civil) társadalom tagja, egyszerre individualista és egyszerre közösségi lény. Egyéni érdekeit mindig szem előtt tartja, saját és családja boldogságáról igyekszik elsősorban gondoskodni, de tudja, hogy ezt nem teheti mások kárára, hanem

csak másokkal, a többi polgárral együttműködve. A közösség szempontjainak kitágított értelmében patrióta és hazafi, büszke nemzeti öntudattal rendelkezik, mert tudja, hogy csak hazája polgáraként lehet az, aki lenni szeretne.

Harmadszor, egyenrangúnak érzi magát nemcsak polgártársaival, honfitársaival szemben, hanem – a civil társadalom tagjaként – az állammal, a hatalommal szemben is, nem érzi magát alávetettnak, nem híve az úr-szolga viszonyoknak, elveti a hierarchiákat a családi viszonyoktól kezdve egészen a népek és nemzetek közötti kapcsolatokig.

Sokan vannak már ebben az országban, akik igazi polgárként élik életüket. De még nagyon sokan vannak – a nemzeti, konzervatív oldalon is – akikben továbbra is jelen van a kádári alattvalói tudat, az elvárás, hogy helyettük mindent az állam oldjon meg. Sokan ódzkodnak még az önálló véleményformálástól, sokan félnek a megmérettetéstől, sokakat jellemez még a kádári korból megmaradt kispolgári, alattvalói egoizmus, sokakat jellemez a csordaszellem, a vakhit, az önkritika hiánya – és még sorolhatnánk.

Ahhoz, hogy ez megváltozzon – nyilván nem egy-két év alatt –, a hatalmi eszközök érvényesítésében is más eszközökre van szükség. Eddig, az első öt évben a kemény, nagy struktúrák átalakításakor a hatalomnak élnie kellett az erejével és lehetőségeivel, akár a kényserítés lehetőségeivel is! Azonban mostantól, a magatartások, gondolkodásmód, szokások és a kultúra finomhangolásakor éppen arról van szó, hogy az önálló, szuverén polgári mentalitás kapjon erőre. Ehhez fel kell emelni a civil társadalmat, teret kell adni

a polgárok öngazgatásának, önálló megoldásainak, valamint – ami nagyon fontos –, leegyszerűsítő, fekete-fehér világképek helyett az árnyalt, világra nyitott, többretegű gondolkodás előtt kell megnyitni a kapukat. A kultúrában, a médiában, a sajtóban, a közvéleményben és a közéletben.

Ez piszokul nehéz feladat, mert önkorlátozást igényel.

De a polgári berendezkedés stabilizálása, és ezáltal a kádári múlttól való megszabadulás esélyéért megéri megpróbálni.

ifj. Lomnici Zoltán

A POLGÁRI JOGREND JELLEMZŐI – IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS ÉS IGAZSÁGTÉTEL

A jogrend olyan, térben és időben összefüggő jogszabályok összessége, amelyek egy szuverén hatalomtól – általában az államtól – származnak. Jogrenden a mindenkori hatalom akaratát kifejezni hivatott, írásba foglalt, kikényszeríthető magatartási szabályok összességét értjük. A modern jogrendnek van külső és belső egysége. Az a polgári társadalom, amely saját rendjét és működését jogi normákkal kívánja biztosítani, akaratában a jogrend külső egységét hordozza. A belső egységet pedig maguk a jogszabályok jelentik, egészen pontosan – a jogrendszer által biztosítottan – a jogszabályok logikusan összefüggő és egymáshoz kapcsolódó összességének rendszerezettségére. Más megfogalmazásban, Moór Gyula szerint a jogrendszer olyan rendszer, amelynek csak olyan jogszabályok lehetnek a részei, amelyek tartalma logikailag összeegyeztethető.¹

¹ BÍRÓ GYÖRGY – LENKOVICS BARNABÁS: *Magyar Polgári Jog, Általános Tanok*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2002, 17–18. o.

A jogrendszer maga két nagy, egymástól jól elkülöníthető területet foglal magába: a közjogot és a magánjogot. E kétosztatóság lényege, hogy a jogrendszer tagozódása nem öncélúan konstruálódik, hanem a jog logikus felépítettségén alapszik. A közjog (*ius publicum*) az állami élet jogi rendjét megállapító jogszabályok összessége, ahol az alany maga az állam; a közjog az állam akaratából ered és a közérdek explicit megnyilatkozását jelenti. A közjog alapvető jellemzője a hierarchikus viszony, a többnyire kogens szabályok alkalmazása, és hogy tipikusan állami szervek révén nyer realitást. A jogfejlődés kezdetét mégis a magánjog megjelenése jelentette, és a többi jogág csak felzárkózott a magánjoghoz. A római korban született meg a tulajdonos mint gazdasági szereplő (és mint fogalom), a cserekapcsolatokban pedig megjelent a partnerség. A magánjog, illetve a polgári jog finomságában és dogmatikai kidolgozottságában még ma is a legmagasabb szinten áll a jogágak között.²

A közjog és magánjog legkorábbi szétválasztása Ulpianushoz köthető (*ius publicum – ius privatum*), ez azonban a latinoknál nem jelentette a jog valóságos szétszakadását. Az e két főcsoportra való tényleges tagolás már a polgári jogtudomány terméke.

A magánjog a személyek önálló, autonóm kapcsolatait, autonóm társadalmi (jogi) szervezkedéseit, egymáshoz fűződő személyi és vagyoni viszonyait védi és

² PACZOLAY PÉTER előadása: „A közjog és a civiljog kapcsolata az Alaptörvényben – avagy a Ptk. alkotmányos alapjai”. Elhangzott a Magyar Jogász Egylet miskolci tagozata által szervezett konferencián 2013. február 1-jén Lillafüreden, 1. o.

biztosítja, továbbá kijelöli az egyéni és szervezeti autonómia határait.³ Az alapvető eszmék közül azonban a személyek autonóm mozgásterének védelme mellett mindenképpen ki kell emelni az ésszerűség, az igazságosság és – vizsgálódásunk következő fontos tárgya – a jogbiztonság elvét.⁴

Jogbiztonság

A polgári jogrend lényeges problémáinak bemutatását a jogbiztonság fogalmának definiálásával, a jogbiztonság-problematika ismertetésével kezdjük. Peschka Vilmos (1929–2006) akadémikus, jogfilozófus a jogbiztonságot a legkisebb közös többszörösöként értelmezi. Egy olyan kérdérről van szó, amelyben a különféle jogelméleti irányok és koncepciók nagyjából azonos állásponton vannak, és elfogadják azt az alaptételt, hogy a jog egyik alapvető értékének annak biztonságát tekinthetjük. Peschka szerint a jogbiztonságot a jog kalkulálhatósága és általános megvalósulása mellett a megismerhetőség, áttekinthetőség és bizonyosság

³ Vö. LÁBADY TAMÁS: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1997, 20. o.

⁴ De mi is a magánjog, hogyan lehet meghatározni? Ha a *ius publicumot* az államhoz, az állami-önkormányzati szerepek és rendeltetések ellátásához kapcsoljuk, akkor a magánjog egy olyan gyűjtőfogalom, amely a magánérdekű (nem közérdekű) életviszonyok világát szabályozza. Itt a jogterület tárgyát – a hierarchikusság helyett – mellérendelt jogalanyok jogviszonyai képezik. Ez az autonóm egyéni cselekvés és a civil társadalmi önszerveződés területe: vagyis olyan érdekeket védelmez, amelyeket elsősorban magánérdekeként ismer el a szuverén hatalom, és lehetőleg nem is illetve csak engedélyek útján avatkozik bele állami irányítás.

jelenti.⁵ Az informatika és az internet ma már alapvetően meghatározza társadalmunk mindennapi életét és a hatékony működést. A hatályos joganyaghoz való hozzáféréssel és a mindenki számára való hozzáféréssel a jog megismerhetősége ezáltal biztosítható. A tartalom megismerését, elsajátítását segíti a gyors, egyszerű és díj nélkül utánanézés, megvizsgálás, áttekintés. Papp János szerint „további segítséget jelenthet a bírósági döntések áttanulmányozása, hiszen ezáltal az »élő jog« is feltérképezhető, s ezzel a tudással jelentősen bővül a jogalkalmazásról szerezhető információk köre”.⁶ A joganyag áttekinthetősége – annak folyamatos alakulása, módosulása miatt – csak relatívan értelmezhető, bár a jogtárak, jogi összeállítások stb. jelentősen segíthetik ezt a folyamatot. A jog bizonyosságán az értjük, hogy az érvényes és hatályos jogszabályt alkalmazzák és végrehajtják. A jogba vetett bizalom társadalmi összetartó erő, és így a jog, a morális törvény lesz elsődleges; ehhez feltételeznünk kell a tárgyi jog, vagyis a jogszabályok összhangját.

A jog kalkulálhatósága az előreláthatóságot, a kiszámíthatóságot jelenti, vagyis hogy valaki a későbbiekben dönthesse el: jogkövető lesz-e vagy sem. A jog általános megvalósulása az a hatályosulási folyamat, amelynek során kiderül, hogy ténylegesen milyen jogkövetkezmények kapcsolódnak a jogi normához, sikerül-e kialakítani értelmezésével, alkalmazásával

⁵ PAPP IMRE: A jogbiztonság formai eleme: a kellő felkészülési idő követelménye. *Kodifikáció 2013/1*, 5. o.

⁶ Uo.

összefüggően egységes gyakorlatot, vagy sem.⁷ Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy jogbiztonságon olyan jogrendszert értünk, amely kiszámítható, amelyre biztonsággal lehet számítani. Egyfajta folytonosság és folyamatosság, amely megfelelő közérzetet ad a jogalkalmazónak és a jogkövető állampolgárnak, és gátjául szolgál a törvényen kívüliségnek. A pillanatnyi célok, helyzetek, hangulatok érdekében sem szabad felfüggeszteni a jogrendszer valamely passzusát, a folytonosságot és az alkotmányosságot meg kell őrizni.

Ebben az értelemben a formális racionalitás mentén haladva minden csak annyiban értékelhető és értékelendő, amennyiben és amennyire a jog megnevezi (*nullum crimen sine lege*).⁸ Ez természetesen felveti a természetjogi és a pozitivista gondolkodás közötti ellentétet, amelynek kapcsán Frivaldszky János leszögezi: a természetjogtól és az abban foglalt, illetve arra vonatkozó értelemről való elszakadás után (...) – mivel a jog a számára érzékelhető releváns cselekvéseket szabályozza – jogon a pozitív jogot kell értenünk. A jogilag releváns cselekvéseken pedig *jogpatológiát*, vagyis azt a helyzetet, amikor a jogvita állami rendezést igényel, mert spontán jogkövetés és jogérvényesítés révén a jogi igények nem elégíthetők ki a felek számára megnyugtató módon.⁹ A két elméleti megközelítés szintézise, azaz

⁷ Uo. 5–6. o.

⁸ Vagy más megközelítésben, Zsögöd Benőt idézve, egy átlagember élő-élettelen világot lát, míg ez egy jogász számára jogalanyokat és jogtárgyakat jelent. Vö. PÉTERI ZOLTÁN: *Bevezetés a jogfogalmakba*. Előadások. Szent István Társulat, Budapest, 2003, 16. o.

⁹ FRIVALDSZKY JÁNOS: Hans Kelsen természetjog-kritikájának cáfolatához; Hans Kelsen jogfilozófiája II. *Világosság* 2005/11, 15. o.

hogy a jog a hatalomhoz kapcsolódik, egy adott jogvita megoldási módját pedig az állami beavatkozás jelenti, így kijelenthető, hogy – legalább is ezen tézisek és nézetrendszer mentén – a jogász tevékenysége a hatalom, az állam akaratának megvalósulási formája.¹⁰ A jogász hivatás közvetlenül képesíti a közhatalom terheinek vállalására – rögzíti Zlinszky.¹¹ Ez utóbbi eredménye a rend és az ezt garantáló jogbiztonság, amely biztosítja az adott társadalomban¹² élők számára a szabad emberi életet.

Jogszolgáltatás helyett igazságszolgáltatás

A magyar jogtudományban a 19. század közepétől kezdődően mintegy száz esztendőn át a civilizatika tudományának gyűjtőfogalma a magánjog volt, amely egészen az első világháborúig élte fénykorát, és utána – Szász-Schwarz Gusztáv szavaival élve – „a magánjog a világtörténelem fejszéje alá került”.¹³

¹⁰ Ebben az értelemben is természetesen beszélhetünk arról, hogy a jogász tevékenységet a Jakab András által rögzített kétfajta ténykedés jellemzi, a konfliktust megelőző és a konfliktust megszüntető cselekvési attitűd.

¹¹ ZLINSZKY JÁNOS: *Keresztény erkölcs és jogász etika*. Szent István Társulat, Budapest, 1998, 17. o.

¹² Vö. VARGA CSABA: *Előadások a jogi gondolkodás paradigmáiról*. Szent István Társulat, Budapest, 2003, 350. o.

¹³ HAMZA GÁBOR: *Magyar jogtudósok*; Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999, 73–81. o.; vö. HAMZA GÁBOR: Szász-Schwarz Gusztáv és az európai magánjogtudomány. *Magyar Tudomány – A Magyar Tudományos Akadémia lapja* 2001. december; vö. Földi András: *Adalékok a történeti jogi iskolának a magyar jogi romaniztikára gyakorolt hatása kérdéséhez*

Az elmélet és a gyakorlat közötti híd megépítését feltétlenül szükségesnek tartotta az emberi gondolkodás egyoldalúan elméleti vagy gyakorlati síkúvá válásának veszélyével szemben, ennek jegyében ő foglalkozott először a bírói gyakorlat elméleti igényű elemzésével.¹⁴ Ha ugyanazon döntési helyzetben két személy eltérően dönt, mondhatjuk-e vajon, hogy mindketten ésszerűen cselekedhettek, vagy éppen ellenkezőleg, azt kell állítanunk, hogy legalább egyiküknek ésszerűtlenül kellett eljárnia?!¹⁵ J. Roland Pennock szerint „amikor egy ítélőszék egynél több bíróból áll, vélelmeznünk kell, hogy amennyiben mindegyikük teljesen racionálisan jár el, ugyanabban az ügyben ugyanahhoz az ítélekezéshez kell elérniük.”¹⁶ Ezt a megállapítást szembesítenünk kell azal a közismert ténnyel, hogy az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága csak ritkán hoz egyhangú döntéseket.

Az amerikai jogtörténetben mérőföldkő szerepet játszó döntések többségét 6:3 vagy éppen 5:4 arányú szavazattöbbséggel hozták. Felmerül a kérdés, vajon olyan következtetést kell-e ebből levonnunk, hogy

¹⁴ SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV: „Magánjogi fejtegetések felsőbírói határozatok kapcsán” (1890); „Újabb magánjogi fejtegetések” (1901)

¹⁵ A bíró munkája alapvetően a szillogizmusban rejlik, mivel az adott esetet szubszumálja a jogszabályban kifejezett „felső tétel” premisszá alá, és így vonja le a következtetést. Önmagában tehát a bírói tévedés egyfajta szubszumálási fogyatékoságként is felfogható. Lásd később. Megjegyzendő, hogy ez utóbbi megállapítással sikerült „felkerülnöm” az ÉS címlapjára; vö. KOVÁCS ZOLTÁN: Nem látta. *Élet és Irodalom*, LI./9. 2007. május 11.

¹⁶ Where a court consists of more than one judge, presumably each of the judges, if acting with complete rationality, would arrive at the same decision at the given case. J. Roland Pennock: *Reason in Legislative Decisions*; In: *Rational Decision* (editor: Carl J. Friedrich). Atherton Press, New York, 1964, 102. o.

a többséghez vagy kisebbséghez tartozók minden esetben ésszerűtlenül,¹⁷ tévesen döntöttek, és ez alapján kétségbe kell-e vonnunk a Bíróság tagjainak értelmi és erkölcsi integritását, merthogy egyszer a többséghez, máskor pedig a kisebbséghez tartozik valamelyikük!¹⁸ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény (Bsz.tv.) 1. § értelmében „...az igazságszolgáltatást a bíróságok gyakorolják”. A Bsz.tv. 2. § (1) bekezdése szerint pedig: „A bíróságok a vitássá tett vagy megsértett jogról – törvényben szabályozott eljárás során véglegesen döntenek.”

Hangsúlyozandó, hogy a „res judicata pro veritate accipitur” elve nem hazai sajátosság. (A *Tripartitum* megfogalmazása szerint „holott is tudnunk kell, hogy a bírót »judex«-nek, mintegy »jus dicens«-nek, azaz a jog kimondójának nevezzük, mivel a jog szerint bíraskodik, azaz igazságot szolgáltat a népnek.” Ahhoz, hogy az ítékezés az igazság cselekvése legyen (Szent Tamás szerint) háromféle dolog szükséges.¹⁹ „Először, hogy az igazságra való hajlandóságból; másodsor, a bíró hatalmából és joghatóságából származzék; harmadszor, hogy az ész józan megfontolásának kifolyása legyen. A bíró az ítélethezásban ne legyen sem túlságosan kegyetlen, se szerfölött kegyelmes: hanem csak igazságos. Mert minden ítélsben az irgalom és az erő, vagyis az igazság van egybekapcsolva. Ezeknek egyességében áll a méltányosság. (...) De másképp áll a dolog, ha az ítélet valamikor tévedésből

¹⁷ „Man used to argue about whether man is rational and, if so, to what extent.” PENNOCK: i.m. 98. o.

¹⁸ CHAIM PERELMAN: i.m. 17. o.

¹⁹ WERBÖCZY ISTVÁN: *Tripartitum*, 14. CZIM (Bécs, 1517)

kelt volna; mert ez esetben megtartván a törvény szerint megtartandókat, perújítással lehet azt a hibát helyre hozni.”)

Kahler Frigyes szerint az igazságszolgáltatás mint fogalom történetileg arra vezethető vissza, hogy az emberi társadalmak – belátván, hogy a vérbosszú nem megoldás a bűnelkövetéssel szemben – elfogadták a bírót, aki a közhatalom erejével felruházva igazságot szolgáltatott. A bíró kimondhatta, hogy ki a bűnös és mi a büntetése, vagy hogy a vád alatt álló éppenséggel nem bűnös. Bár a későbbiek folyamán megjelentek különböző elképzelések az igazságossággal kapcsolatban, újabb és újabb büntetéstani iskolák, maga a társadalmi igény – az igazság elvárása, *korrekt* bírósági eljárás során az *igazság szolgáltatása* – nem változott.²⁰ Az a tény, hogy az igazságszolgáltatás bírái csak a jogszabályoknak vannak alávetve, és ezáltal biztosított a függetlenségük, valójában azt jelenti, hogy a hatályos jogszabályoknak alávetett bíró szabadon mérlegelhet,

²⁰ KAHLER FRIGYES: *Szemtől-szembe a múlttal*. Kairosz Kiadó, Budapest, 1999, 111. o. Hosszú évek óta gyakran elhangzó állítás jogászok és nem szakmabeliek részéről, hogy hazánkban igazából nem igazságszolgáltatás, hanem ún. jogszolgáltatás történik. Ez azt jelentené, hogy a magyar bíróságok elsősorban nem az igazságot keresik, hanem inkább jogi megoldásokat kívánnak nyújtani a törvények szövegének megfelelően. Maga a fogalmi ellentét előkerült az igazságtétel kapcsán is, így például Kahler Frigyes és dr. Timár György munkáiban. *Timár Igazságszolgáltatás (avagy a jogszolgáltatás állatorvosi lova?)* című kötetében saját esetének részleteit ismertette. A fiatal, tehetős ügyvédet a hatvanas évek közepén koholt vádak alapján – „sajtó útján elkövetett izgatás kísérlete” miatt – teljesen ellehetetlenítették: öt év börtönrre, teljes vagyonefelkobzásra és foglalkozástól eltiltásra ítélték. Praxisát csak a rendszerváltozás után folytathatta, a jogtalanul elvesztett vagyon javarészét azonban a hosszú pereskedés ellenére mindmáig nem kapta vissza. DR. TIMÁR GYÖRGY: *Igazságszolgáltatás (avagy a jogszolgáltatás állatorvosi lova?)*. AGROINFORM, Budapest, 2000.

és ennek alapján, saját lelkiismerete szerint hozza meg ítéletét. Kétségtelen, hogy már az 1990-es évek igazságtételi kísérletei kapcsán is tapasztalható egy olyan jogértelmezési módszer meghatározóvá válása, amely a jogszabály szövegszerű értelmezésére helyezi a hangsúlyt, és szorosan igazodni próbál a jogszabályszövegekhez. Ez a gyakorlat máig jellemzi a hazai törvénykezést, sokak véleménye szerint azonban meghaladottá vált.

A magyar bírói kar határozott törekvése, deklarált célja az elmúlt évek alapján az, hogy ez a sokat kritizált helyzet végre megváltozzék. A bírósági eljárásban az igazságnak kell érvényre jutnia, nem pedig a jogalkalmazásnak; ennek az alapelvnek és gyakorlatnak pedig megvannak Magyarországon a jogtörténeti hagyományai, még ha ez a közel százéves előzmény 1945 után hosszú időre meg is szakadt. Arra, hogy ha a törvénykezést, a büntetőeljárást valóban arra használják, amire alkalmas, az egyik legekleatásabb példa a „nagy per”, Eötvös Károly híres, 1883-as tiszzaeszlári vérvádpere. Eötvös ebben az eljárásban – Hegedüs Géza szavaival – sikerrel „vette fel a harcot a gyilkos ostobaság ellen az igazságért”.²¹

Az igaz történeti tényállás felderítése és megállapítása feltételez egy minden tekintetben korrekt bírósági

²¹ Negatív példa a móri bankrablás esete, amikor a büntetőperben a Fővárosi Bíróság két olyan embert – Kaiser Edét és Hajdú Lászlót – ítélte el a rablás elkövetése miatt, akiket néhány évvel később fel kellett mentenie a bankrablás vádjáról, és végül más cselekmények miatt ítélték őket szabadságvesztésre. Ebben az esetben nem az igazság érvényesült, hanem egy semmit nem érő jogszolgáltatás történt. (Forrás: mek.oszk.hu)

eljárást, amelyben aztán az igazság érvényesülhet. Tulajdonképpen ez adja az igazságszolgáltatás – jogszolgáltatás problematika lényegét. Az igazság (az adott ténnyel vagy valósággal egyezés) fogalmához kapcsolódik következő témánk, a történelmi igazságtétel, az elszámoltatás kérdésköre.

Igazságtétel és elszámoltatás

Az igazságtétel fogalma a nyolcvanas évek végén került be a hazai köztudatba. A kifejezés két dolgot is magába foglal: egyrészt az 1945 és 1989 között elkövetett, de politikai okokból nem üldözött bűncselekmények kárvallottjai részére szóló rehabilitációt és kompenzációt, másrészt a bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonását. Az igazságtételhez kapcsolódó fogalom az elszámoltatás, amely már a 2010-es országgyűlési választási kampányban fontos szerepet kapott, és konkrétan a 2002–2010 között működő négy baloldali kormány időszakában megtörtént cselekményekre vonatkozott. Ezek elsősorban korrupciós (illetve korrupciógyanús) ügyek, de a 2006 őszén elkövetett rendőri jogsértésekkel kapcsolatosan is használták ezt a fogalmat; a rendőrrattakot magát sokan párhuzamba állították az 1950-es évek totalitárius időszakával.

Az igazságtétel fogalmának részletesebb kibontása előtt érdemes leszögezni, hogy a magyar társadalom a rendszerváltozás idején végzett körkérdések alapján elvárt valamifajta igazságtételt az újonnan felépülő demokratikus rendszertől.

Kahler Frigyes szerint azonban nem szerencsés, hogy sokan az igazságtétel kérdését leszűkítették annak a részterületére, és büntetőjogi felelősségre vonásként szimplifikálták. Ezzel – Kahler szerint – „azt az optikai csalódást eredményezték, mintha az igazságtétel azonos lenne egyes főbenjáró bűnökért történt büntetőjogi felelősségre vonással”.²² Kahler az igazságtételt folyamatként értelmezi, amely elsősorban a kommunista rendszer közel fél évszázados fennállása során jogtalanul elkövetett sérelmek – részleges – orvoslását jelenti. Itt a szerző hozzáteszi, hogy elkerülhetlenné vált a szélsőjobb diktatúra kárpótlásának kérdése is, és vissza kellett nyúlni a harmincas évek végétől elfogadott zsidótörvények és rendeletek okozta injuriákhoz is. Az utóbbi károkat orvosolni szándékozó jogszabályok végrehajtása az ötvenes évek totalitárius időszaka miatt félbemaradt.²³

Fontos kiemelni, hogy az igazságtétel nemcsak egyéni sérelem orvoslására vonatkozik, hanem egy közösségre, akár egy nemzetére is. Szociális, faji, etnikai, kulturális, politikai, gazdasági közösségek (pl. társulások, társaságok) kártalanítása és újjászerveződésük támogatása, biztosítása, valamint nemzetközi védelmük.²⁴ A magyar Országgyűlés összesen négy semmisségi és három kárpótlási törvényt fogadott el az 1945 és 1989 közötti időszak törvénytelen elítéléseinek eltörlése és ezzel összefüggésben a sértettek vagy hozzátartozóik

²² KAHLER FRIGYES: *Szemtől-szembe a múlttal*. Kairosz Kiadó, Budapest, 1999, 121–122. o.

²³ Uo. 122. o.

²⁴ SAMU MIHÁLY: *Jogpolitika – A jog humanizálása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008, 252. o.

kárpótlására, továbbá az akkori állam által az állampolgárok tulajdonában jogtalanul okozott károk részbeni kárpótlására.

A parlament három törvényt és egy országgyűlési határozatot is elfogadott annak érdekében, hogy a kommunista diktatúra (diktatúrák) alatt elkövetett, de politikai okokból nem üldözött bűncselekmények elkövetőit büntethetővé tegye. Az Alkotmánybíróság azonban mind a négy jogszabályt alkotmányellenesnek minősítette; kettőt még a kihirdetésük előtt, ezzel megakadályozva érvényessé válásukat, kettőt pedig a kihirdetésük után, ezeket tehát meg is semmisítette. Az elszámoltatás témakörét érintő fontos jogszabály a 2011. évi XVI. törvény (ún. semmisségi törvény), amely a 2006. őszi tömegoszlátásokkal összefüggő elítélések orvoslását célozza. Az Országgyűlés szerint ugyanis a demokratikus jogállamot és a polgárok alkotmányos alapjogait súlyos sérelmek érték 2006-ban, és ezért meg kell semmisíteni a 2006-os zavargások szereplői ellen hozott ítéleteket, ha azok kizárólag rendőri vallomáson alapultak. Húsz bíró emiatt később az Alkotmánybírósághoz fordult, de a testület döntése szerint a semmisségi törvénnyel nincsen probléma.

A kivételes jellegű és különleges helyzetek politikai és jogi kezelésére elfogadott „igazságtételi” célú jogalkotás, amennyiben az összhangban van az alkotmányos követelményekkel, a testület szerint nem kifogásolható. A 2002–2010 közötti kormányzati időszak korrupciógyanús cselekményei tekintetében az elszámoltatás feltáró szakasza már 2012-ben lezárult. Budai Gyula elszámoltatási kormánybiztos hivatala 2010 novembere és 2012 augusztusa között 1442 ügyet vizs-

gált, 110 nyilvános jelentést készített, 61 esetben tett büntetőfeljelentést, amelyből 2012 őszén 30 ügyben még folyt a nyomozás, 7 ügyben viszont már megtörtént a vádemelés. Az addigi nyomozások során 47 embert gyanúsítottak meg, és 39 ellen emeltek vádat.

A témakör összegzéseként Zinner Tibor történészt idézhetjük, aki – a kommunizmusra vonatkozó semmisségi törvények kapcsán – azt mondta, hogy e törvényekkel, a rehabilitációt kimondó bírósági ítéletekkel a sebeket nem lehetett begyógyítani, mindez a magyar társadalomban „velünk él, sőt velünk fog élni, s nagyszülőről gyermekekre és unokára hagyományozódik”.²⁵

²⁵ *Tudományos tanácskozás a semmisségi törvényekről.* Szimpózium, Veszprém 2009.

Bencze Izabella

A MAGYAR POLGÁRI GAZDASÁGI MODELL

„Bármily szerencsétlen helyzetetésű legyen is az ország, bármily láncok által legyen is lebilincselve a nemzet, előbb-utóbb mégis szabadabb létre vív, ha lakosaiban a polgári erény tiszta vére buzog. S viszont akármilyen boldog fekvésű legyen is egy ország, bármily szabadságokkal bírjanak is lakosai, lassan-lassan mégis rabigába görbed, ha romlott a tiszta erkölcs s polgári erény nem fénylik többé.”

Széchenyi István

Akkor, amikor egy adott gazdasági modell elemzése a cél, általában mikro- és makrogazdasági mutatók, statisztikai adatok és közgazdasági képletek segítik a gondolkodást. Ezúttal azonban engedtessek meg e sorok írójának, hogy – nem lévén közgazdász – más módon közelítse meg a kérdést. Egyszerűen csak civilként. Tudományos elemzés, számháború nélkül.

Azért ajánlatos – ha úgy tetszik –, unortodox módon gondolkodni a polgári gazdasági modellről, mert mára alapvetően egy európai uniós, mi több, egy kialakulóban lévő „világ-uniós” gazdasági szerkezet szorításában élünk. Ezért elkerülhetetlen, hogy első lépésként

ezt, a mi országunkat is abroncsként szorító gazdasági hátteret vegyük szemügyre. Mélyen egyetértek a Bogár László által 2008-ban megfogalmazottakkal. Bár a gondolat az akkor kirobbanó gazdasági válsággal állt összefüggésben, de a mai helyzetre nézve is aktuális:

„... radikálisan szakítani próbálunk az uralkodó megközelítésnek azzal az »evidenciájával«, hogy a válság kizárólag vagy főként gazdasági, és így a megoldásának a kulcsa is a gazdaságban keresendő. [...], a válság okainak mélyén főként nem-gazdasági, s az uralkodó társadalomtudományi elméletek számára javarészt feltáratlan és megragadhatatlan összefüggések húzódnak meg, így a gazdaság válsága inkább már csak a felszínen jelentkező »származtatott« következmény.”¹

Miből is keletkezhetett a „származtatott következmény”? A 2008-as világválság kirobbanásához azok az uralkodó elméletek vezettek, amelyek a pénz mindenhatóságával, a korlátlan és megzabolázhatatlannak tűnő banki és multihatalommal, a gátlástalan szabadrablással helyettesítik a klasszikus szabadpiaci alapelveket. Leegyszerűsítve: olyan elméletek okozták az újabb gazdasági világválságot, amelyek a „kisujjműveletekkel” szerzhető milliárdok erkölcsösségét, a „buborékka” vált ingatlanbiztosítékok és a gátlástalan kamatú hitelkihelyezések emberek millióit nyomorba taszító gyakorlatát preferálják. Teszik mindezt a klasszikus közgazdaságtudományi alapokon nyugvó piacgazdaságra, a kereslet-kínálati viszonyrendszerre, a korlátlan szabad kereskedelemre, no és a tőzsdei kereskedési

¹ Magyar Nemzetstratégia: A nemzetstratégia társadalomgazdasági alapjai. 2008. karácsony

stratégia elvének törvényszerű működésére hivatkozva. Meggyőződésem, hogy ez a jelenség egy morális válságban fuldokló, virtuális gazdasági szférát létrehozó és abban szabadon garázdálkodó, ultraliberális (a továbbiakban: liberális) világszemlélet eluralkodásának a következménye, amely a teljes globalizációt tartja az egyetlen lehetséges jövőnek. Ezért egyértelműen felesleges egy ilyen közegben működő, manipulált gőlemgazdaság elemeire támaszkodni, mert nincs benne törvényszerűség. Hacsak a gátlástalanság nem az.

Hiszen teljes gátlástalanság az a tény, amelynek következtében rendszerváltozásunk hajnalán, 1990. május 1-jén Antall József a következőket kényszerült mondani az MDF parlamenti frakciója előtt:

„Az elmúlt héten a hét vezető ország vezető bankárai jelentek meg nálam [...]. Tájékoztatást kaptunk arról, hogy az elmúlt hónapokban Kelet-Közép-Európával szembeni bizalmatlanság keretében ők több százmillió dollárt vontak ki a magyar bankokból, így a Nemzeti Bank nehéz helyzetbe került [...]. Nekünk olyan magatartást és politikai helyzetet kell teremteni, ami azt mutatja, hogy Magyarország kormányzóképes lesz [...]. Az előbb elmondott kritikus helyzetben folytattunk tárgyalást a legnagyobb ellenzéki politikai szervezettel, a Szabad Demokraták Szövetségével, [...] hogy eredményt érjünk el a kormányozhatóság érdekében [...].”

A többi már történelem. A kormányozhatóság érdekében, a külföldi bankok zsarolása miatt egyszerűen el kellett fogadni a Wasingtoni Konszenzus téziseit, amelyek a liberális gazdasági szemlélet alapját képezték a 80-as évek végén. Dereguláció, vagyis az állam totális leépítése, liberalizáció, tehát papíron szabad,

valójában manipulált és irányított kereskedelem. Végül a privatizáció, vagyis az állami tulajdon feltétel nélküli magánkézbe adása.

A következményeket ismerjük.

A privatizáció évei alatt közel kétmillióan váltak munkanélkülivé, a magyar gazdaság teljesen romba dőlt. Gazdasági szerkezetünket totálisan szétzilálták a privatizátorok. Teljes iparágak szűntek meg. A mezőgazdasági termékszerkezet elsilányult. Már 2004-re – 2003-as jelenértéken számolva – a nemzeti vagyon egyharmada, mintegy 4000 milliárd forintnyi vagyon kétes körülmények között eltűnt. Elemzők szerint magánvagyonná vált.² A külföldi befektetők hazai jelenléte aránytalan túlsúlyba került, és a nemzetstratégiai jelentőségű, köztük a közszolgáltatást nyújtó vállalatok profitorientált külföldi kezekbe jutottak. Külföldiek tulajdonába kerültek a magyar kereskedelmi bankok is. Magyarország gazdasága erodálódott. S erre a folyamatra épült az uniós csatlakozás, miközben elszegényített, önálló gazdaságában visszavetett, gyakorlatilag exportképtelen országgá váltunk. A nyilvánvaló esélyegyenlőtlenség talaján ingadoztunk, és küszködtünk az éppen csak eszmélő demokráciával, amikor 2004-ben bebocsátást kaptunk az Európai Unióba. A csatlakozást a nép számára ausztriai cukrászdanyitás lehetőségeként fogalmazta meg a politika. De valójában olyan béklyót kaptunk, amelyre nem voltunk felkészülve. Olyan béklyót, amely a tagország gazdasági szuverenitását ezerféle módon befolyásolja. A befolyásolás egyik

² Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézetének összefoglaló tanulmánya az intézményes privatizáció 1990–2003 közötti periódusáról, 2004.

eszköze az ország vállalatai saját állami támogatásának tiltása (lásd: Malév). Különösen „hatásos” eszköz ez egy olyan országgal szemben, ahol a nyugati magán- és állami befektetők általi privatizációval a gazdaságyengítés az Unióhoz való csatlakozás időpontjában még javában folyt. A másik bűvös eszköz a szocialista és liberális kormánytól megörökölt, rendkívül magas adósságállomány felszámolása érdekében a hitelnyújtó triász (Európai Bank, IMF, Világbank) hazánkra engedése, díktált költségvetési megszorítások kötelezettségével. Igaz, mindkettőben jelentős szerepet játszott az a politikai erő, amely 2004-ben és 2008-ban kormányozta Magyarországot. Hiszen 2004-ben, a csatlakozás időpontjában az uniós elvek alkalmazása alól csupán a földtulajdon kérdésében kért moratóriumot, 2008-ban pedig maga jelentkezett 5000 milliárd forintnyi hitelért.

Amikor 2010-től kezdve az új miniszterelnök – unortodox gazdaságpolitika hangoztatásával és határozatos intézkedések bevezetésével – ellentmondott az uniós liberális eszközöknek, olyan retorziók következtek, amelyek már a szürrealizmus határát súrolták.

Az ország megerősödésében ellenérdekeltek ugyanis az új kormány által felvett kesztyűt olyan eszközökkel próbálták meg ütésektelenné tenni, amelyekre csak a mozaikok ésszerű összerakásából lehetett következtetni. 2011-ben szervezett támadás történt a vezető nyugati liberális politikai és pénzügyi hatalmak részéről a „renitens” magyar kormány ellen. Bedátumozott forgatókönyv részletei váltak nyilvánvalóvá Orbánék számára egy magyar államcsőd kreálásáról, és ezzel természetesen a miniszterelnök megbuktatásának tervéről. 2011. december 21-e volt a kitűzött „bedöntési nap”. Az előre

megírt, Magyarország elleni pénzügyi, spekulációs támadást azonban sikerült kivédeni (Wiedermann Helga: Sakk és póker). A miniszterelnök erről ennyit mondott: „Olyat még a világ nem látott, hogy hétfőn jó egy ország gazdasága, néhány nap alatt leromlik az árfolyama, elvileg legyengült a gazdasága, majd visszaerősödik. Ez egy spekulációs szélhámosság, ami rángatja az európai valutákat, köztük Magyarországot is.” (2012. január 13., Kossuth Rádió) Aztán 2012 januárjában az ellenérdekelte uniós honatyák arcpirulás nélküli hazugságokra alapozva „deresre vonták” a magyar miniszterelnököt. Úgy tűnik, a ma is regnáló liberális politikai - és gazdasági világhatalmi háttér alapvető jellemzői között előkelő helyen áll - Széchenyi szavaival élve - a „polgári erény” teljes hiánya. A magyar közvélemény döntő része ekkor értette meg, hogy milyen bilincsből igyekszik kihúzni az ország kezét Orbán miniszterelnök. 2012. január 21-én az első Békemenettel egy új, ha tetszik, illiberális gazdaságpolitika melletti kiállás szükségességének adott hangot mintegy félmillió ember. S ez a kiáltás elhallatszott Brüsszelig. Persze a „piszkálódás” nem szűnt meg: 2013-ban volt Tavares-jelentés, és azóta is számos olyan hazugság röpköd a világban, amelynek kreálásáról és elterjesztéséről néhány nemzetársunk is aktívan gondoskodik. Olyan magyarok, akiknek hatalmi, politikai, vagy anyagi érdekeit merőben veszélyeztetik és sértik az unortodox gazdaságpolitika elemei. Veszélyeztetik, mert egy nemzeti öntudatában és önálló gazdaságában megerősödő ország akadályt gördíthet a globalizációs világtörekvések elé.

S ha nem elég mindaz, amit a trianoni békediktátum, később a nemzetromboló szocializmus 45 éve,

majd a liberális gazdaságpolitika hazánkra mért, nem feledkezhetünk meg azokról a gazdaságot befolyásoló tényezőkről sem, amelyek jeleit már jól látjuk. Hogy csak a felszín súroljuk: az Iszlám Állam léte, a török-kurd konfliktus, az ukrajnai helyzet, a hidegháború veszélye, Európa és az USA hatalmi törekvései, Kína gazdasági erősödésének következményei, a görög válság: mind ilyenek. A leginkább gazdaság- és társadalombefolyásoló két jelenség a jövőben azonban a klímaváltozás és az új népvándorlás. Fogyóban a létfenntartásunkhoz ma még szükségesnek tűnő olaj. A Föld olajkészlete – egyes szakértői vélemények szerint – 50 év múlva eltűnik. De ennél is nagyobb gondot jelent a Föld ivóvízkészletének apadása. Az ENSZ jelentése szerint tíz év múlva a világ lakosságának fele nem jut szükséges mennyiségű és minőségű ivóvízhez. Mindennek baljós következményei nem kétségesek. Ugyanígy nem kétséges az újkori népvándorlás jövőbeni negatív hatása sem. Milliós európai bevándorlás esetén a helyzet társadalmi és gazdasági vonatkozásban is kezelhetetlenné, finanszírozhatatlanná és kontrollálhatatlanná válik.

Nos, ez az a világhatalmi háttér és gazdasági környezet, amelyben kormányunknak le kellett fektetnie a magyar polgári gazdasági modell alapjait, és amelyben folytatnia kell az építkezést. Ne feledjük, a közelmúlt magyar történelme nem tette lehetővé, hogy 2010 előtt polgári gazdaság kereteiről gondolkozzunk. Ehhez a tevékenységhez hosszútávú, rendkívül összetett, komplex gondolkodásmód, végrehajtásához elkötelezett fegyelem, vasakarát, és a társadalom részéről fennálló feltétlen támogatás szükséges.

Melyek azok az alapok, amelyek a kialakulóban lévő polgári gazdaságot és társadalmat hivatottak meghatározni? Orbán Viktor meglehetősen egyértelműen és tisztán fogalmazott ebben a kérdésben.

„A »polgár« tudatosan gondolkodó állampolgár, aki ismeri országa történelmét, hagyományait, tisztában van azzal, milyen helyet foglal el a társadalomban, van valamilyen tulajdona [...], van családja, kivívta szomszédjai tiszteletét. A polgárok alkotják a középosztályt.” Orbán tervei szerint a polgárok révén kell felépíteni az erős Magyarországot. „Magyarországnak nem egyszerűen modernizációra van szüksége. Egy olyan gazdaságpolitikát szeretnénk, amely garanciát nyújt arra, hogy egy számában gyarapodó és vagyonában növekvő középosztály alakul ki Magyarországon [...]” „Erős csak egy jól szervezett állam lehet. [...] A pénzpiacokra [...] nagyon nagy szükség van. De az nem lehet, hogy a politika kizárólag a pénzpiacok kiszolgálója legyen.” „Mi át fogjuk építeni a bankrendszerünket úgy, hogy legalább ötven százalékban magyar tőkéből működjön. Nemsokára képesek leszünk arra, hogy saját megtakarításainkból tudjuk finanszírozni az ország működését.”³ Ezek azok az alapvető gondolatok, amelyekre a polgári gazdaság felépíthető. Még olyan nemzetközi háttér mellett is, mint amilyeneket már ismerünk. S a miniszterelnök szavaiból az is kiolvasható, hogy – sok más feltétel mellett – mindehhez szükség volt/van az egyházakra, a hit megerősödésére, a nemzet lélekben történő újraélesztésére. Liberálisok és szocialisták számára eretnek gondolatok. Sokunk számára azonban az

³ Idézetek IGOR JANKE *Hajrá, magyarok!* című könyvéből.

egyetlen lehetséges alternatíva a túléléshez, a globalitás ijesztő tégelyébe való beolvasztás kivédéséhez.

A cölöpök leverése során tekintettel kellett lenni a soha nem látott mértékű eladósodás mellett a klaszszikus piaci verseny kiépítésére, szociális piacgazdaság létrehozására. A közszolgáltatások és a bankok vonatkozásában életmentő volt a szuverenitás visszaszerzése. Mindezt a multicegek és külföldi tulajdonú bankok magyarországi jelenlétére, befektetői szükségességére tekintettel kellett megoldania a kormánynak. Különös figyelmet kellett fordítani a hazai kis- és középvállalkozások támogatására, a mezőgazdasági öntevékenység felkarolására, a termőföld védelmére, a mezőgazdasági családi vállalkozások feltételeinek biztosítására. Nagy gondot jelentett a magas munkanélküliség, a szociális ellátások kusza rendszere, a leszakadó rétegek felzárkóztatási kötelezettsége, a nyugdíjrendszer korábbi „kiszervezése”. Fontos volt az adórendszer olyan átalakítása, amely képes támogatni a polgári középosztály kialakulását és megerősítését. Nagy jelentőségű volt az a terv, hogy munkaalapúvá váljon a társadalom, és a segélyek világa felszámolódhasson. Számptalan olyan unortodox gazdasági eszközt kellett bevezetni, amely a liberális ellenszélben nemzeti karaktert öltve egyedi és célravezető lehet egy virtuális gazdasági világban is.

Az alapok lerakását nem írásba foglalt elvek, hanem cselekedetek határozták meg. Ezért az egyértelműség kedvéért célravezetőbb, ha utalunk néhány olyan markáns lépésre, amely tükrözi annak a polgári gazdaságnak a kialakulását, amely nagyon mélyről kezdte az építkezést.

Új Alaptörvényünk kijelölte az ország működésének erkölcsi és jogi alapjait. Az állampolgárság gyorsított megszerzésének lehetőségével megtörtént a lélekbeli nemzetegyesítés, és kialakult az elszakított részek és a világ magyarsága iránti felelősségvállalás. Emellett gazdasági szuverenitásunk visszavétele volt a legelső feladat. Kiszabadultunk az IMF szorításából, és elértük az uniós túlzottdeficit-eljárás megszüntetését az államháztartás GDP-hez viszonyított hiányának tartósan 3% alatt tartásával. Lassan valóban a saját megtakarításainkból finanszírozzuk majd országunk működését. Az állam visszavásárolta és állami tulajdonban tartja a nemzetgazdasági szempontból stratégiai jelentőségű közműszolgáltatókat. Csökkentettük közműveink Európában legmagasabb rezsiköltségeit, az Unióban a második legalacsonyabbá téve azokat. A magyar állam által megvásárolt bankokban az állami tulajdon már több mint ötven százalékban magyar tőkéből működik. A multik közterhekhez való arányos hozzájárulása törvényes és hosszútávú kötelezettséggé vált. Lassú lépésekben emelkednek a bérek, elsősorban az egészség- és az oktatásügy területén. Erre korábban hosszú évek alatt nem volt példa. Megőriztük a nyugdíjak értékállandóságát. Új anyagi ösztönzőkkel támogatjuk a gyermekvállalást, beindult az ingyenes gyermekétkeztetésre vonatkozó program. A családi adókedvezmények köre bővül, és hatékonyak bizonyul az otthonteremtési támogatás. Új munkahelyek létesültek, stratégiai szerződések sora jött létre multinacionális és hazai vállalatokkal, szervezetekkel. A közmunkaprogram jelentősen csökkentette a napi kilátástalansággal küzdők számát.

Munkahelyvédelmi Akcióterv védi a fiatal és a nyugdíjazás előtt álló munkavállalókat. A Növekedési Hitelprogramon kívül más hitelkonstrukciók is támogatják a kis- és középvállalkozásokat, amelyek felfejlesztése a magyar gazdaság egyik legfontosabb tétele. Indul az a deregulációs program, amely a vállalkozások felesleges anyagi- és bürokratikus terheit kívánja felszámolni. Lépésről lépésre oldódik a devizahitelek hosszútávú ellehetetlenítése, és lassan kikerül a magyar bankrendszerből a devizaalapú hitel mint hibás termék. Indul a magáncsőd intézménye, amelynek jelentősége ma még talán nem is mérhető igazán. Átalakult és felgyorsult az uniós támogatások odaítélésének rendszere. Az egykulcsossá vált személyi jövedelemadó 2016-ban ismét csökken. A jövedelmeket érintő közvetlen adóteher mérséklésével nő a kereskedelemben visszaáramló pénz és a lakossági megtakarítások mennyisége. A keményebb adóteher a forgalmi adóra, vagyis a többlet költségek rétegére koncentrálódik. A kisvállalkozások egyszerűsített adófajtái is könnyítést jelentenek, és nőtt az adózási fegyelem. Létezik a SZÉP-kártya, az Erzsébet Tábor és sok, történelmünk nagyjainak nevével fémjelzett fejlesztési, beruházási program, amelyek komoly szerepet játszanak az innováció és a kutatásfejlesztés területén is. Kulturális programjaink, műemlék-felújításaink jelentős hatással vannak turizmusunk fejlődésére. Jövőbe mutató eredményt hozó döntés az általános iskolákban a kötelező erkölcs- vagy hittanoktatás. „Érvénytelenek” a zsebszerződések, és jogilag szabályoztuk a magyar termőföld magyar kézben tartásának lehetőségét. Az EU jóváhagyásával működik az a vidékfejlesztési program, amely a kis és közepes

családi gazdaságok támogatását szolgálja, remélhetőleg nagyszámú munkahelyteremtést eredményezve. Az önkormányzatok adósságállománya az állam általi átvállalással gyakorlatilag megszűnt. Megerősödött a történelmi egyházakkal való kormányzati együttműködés. Korszerűsödik, egyszerűsödik a közigazgatás. Megtörtént az első lépés a külföldre távozott munkaerő visszahívására a „Gyere haza fiatal” program keretében. Az infláció soha nem látott alacsony szintre süllyedt, és viszonylagos stabilitása a gazdaság kiszámíthatóságát növeli. Gazdasági felemelkedésünk legfontosabb eszközeinek egyike a magyar export. Ennek növelésében feltétlen szerepet játszik hazánk kapunyitása keletre és délre. Autópályák, autóutak épülnek, szépülnek a városok terei, utcái.

A polgári gazdaság alapjai már jórészt állnak, és lépésről lépésre alakul, erősödik a polgártudat. Ha úgy tetszik, a sokak által gúnyolt gazdasági szabadságharcunkat vívtuk a fenti lépésekkel, amelyek felsorolása közel sem teljes.

Persze sok még a tennivaló. Teljes magyar iparágak visszaépítésére van szükség. A bérek, nyugdíjak általános színvonala nagyon messze van a jólétinek mondott államokétól. Néha súlyosan zökken az állami és önkormányzati bürokrácia. Gyakori a kodifikációs melléfogás, néha megengedhetetlen tévedésekkel. Nem történt meg a társadalom jelentős része által várt elszámoltatás. Nem ismerjük még ma sem a köztulajdon mértékének adatait. Kiszivárognak a valós kormányzati akarat előtti, rossz ízű tervek, elképzelések, amelyek borzolják a kedélyeket, és károsak a fejlődő gazdaságra. Sokszor alaptalan, néha megalapozott

vádaskodások, a társadalom tetszését el nem nyerő, hirtelen gazdagodások, furcsának és érthetetlennek tűnő, meg nem indokolt személyi döntések kerülnek reflektorfénybe, és ezek az esetek a közbizalmat gyengítik. A közigazgatásban gőzerővel folyik a korrupciómentesítés, de a zéró tolerancia keménységét az ország még nem érzi. Hiányzik a bírósági felelősségre vonás visszatartó ereje. Sok a félreértés, félremagyarázás a termőfölddel, közbeszerzésekkel, pályázati eredményekkel kapcsolatos szenzitív kérdések területén, és a kormányzati kommunikáció gyakran nem tudja a kétségeket meggyőzően eloszlatni. Súlyos gondok vannak az egészségügyi ellátásban, s nem csupán a humánerőforrás hiánya okán. A kórházak felszereltsége egyes helyeken emberhez méltatlan. Bár a gondok nagy része évtizedek óta gyűlik, a jelzett problémák megnyugtató megoldása prioritást kell, hogy élvezzen egy jól prosperáló polgári gazdaság kialakítása során. Nem tekinthet el az állam a jogalkotás során törvényszerűen fellépő egyéni érdeksérelmek kivizsgálástól, orvoslásától sem. Az állam működésének átláthatóságát pedig minden eszközzel biztosítani kell, mert az a társadalom állam iránti bizalmának alapköve. A polgári, egyetemes értékű erényesség, tisztesség, becsületesség gyakorlása alapvető feltétel a közhatalom, a közigazgatás és a társadalom egymás közti viszonyában is.

Kritikánk megfogalmazása során azonban ne feledjük: Magyarország gazdasági, erkölcsi állapota hosszú évtizedek alatt került arra a szintre, amelynél már nem volt lejjebb. Ki gondolhatja komolyan, hogy a felemelkedés egy vagy két választási ciklus alatt, hiba- és zökkenőmentesen, egyéni érdeksérelmek nélkül

megtörténhet, miközben néha egyszerűen az életben maradásért kell csatát vívni? Ezért nekünk, polgároknak is át kell strukturálnunk az állammal szembeni elvárásainkat, igényeinket. Mert a történelem, még ha ma zajlik is, nagy úr. A kormány folyamatosan penge-élen táncol ahhoz, hogy megtartsa azt az egyensúlyt, amely politikailag és gazdaságilag is képes az országot, nemzetet úgy fenntartani, hogy az minden nap minden percében levegőhöz juthasson. Ha mi, civilek, akiknek érdekében mindez történik, nem értjük meg a jelenségek mögötti világtörekvéseket, rosszul gondolkodunk. Ha nem jövünk rá egyenként és közösen, hogy az evolúció csodájaként kell alkalmazkodnunk a mostani világhoz annak érdekében, hogy túléljük a káoszt, akkor minden hazánkért tett kormányzati intézkedés hiábavaló. A jövőnket illetően persze tudjuk, hogy nekünk nincs azonnali gazdagságot jelentő olaj- vagy aranykészletünk. De van kitartásunk, magunkhoz való eszünk, bátorságunk, vannak gyökereink, és van hitünk. Van egy újraegyesített nemzetünk, amelynek tagjai szerte a világban képesek országunk erősítésére. Európában egyedülálló édesvízkészleteink és gazdag termőföldjeink vannak, és általában jól funkcionáló szürkeállományal rendelkezünk. Ezek az erények és kincsek hosszútávra szólnak, és jó alapot biztosítanak ahhoz, hogy a mostani fura világhoz alkalmazkodva határainkon belül legyőzzük annak hibáit. Ha kell, példát mutatva az egész világnak. Már állnak azok a gazdasági alapok, amelyek reményt adnak az építkezés folytatásához. De közben tisztán kell látnunk. Indulatok nélkül, logikus gondolkodással és a tények határozott figyelembevételével mellett kell

felismernünk, hogy kik azok, akik gazdaságunk felszámolását, identitásunk feladását és a globális káoszba való teljes beolvadást célozták meg. Ne ülünk fel az ellenkampányoknak sem: az ellenzéki pártok célja a hatalom megszerzése. Ezért minden kormányzati lépést erős kritikával kell illetniük, nem riadva vissza a hisztériakeltés eszközeitől sem. Lássuk világosan, kik azok, akik ha néha hibázva is, de hosszútávon az ország gazdasági megerősödését, a nemzet fennmaradását, az Unió megreformálását kívánják, és mindnyájunk tisztességes, emberhez méltó élettere megteremtésének célját tűzték zászlójukra.

Papp Miklós

JÖVŐBE MUTATÓ GONDOLATOK
A POLGÁRI LÉT
EMBERI ALAPÉRTÉKEIRŐL
ÉS ERKÖLCSI MAGATARTÁSÁRÓL

Az értékek

Az értékek csillagok, amelyek biztosan ragyognak, bárhogyan viselkedik is éppen a tenger. A magyarországi polgári berendezkedés egy folyamat, ahol szükség van állandóan ragyogó értékekre mint orientálódási pontokra. A polgári gondolkodás számára ezért nem elég az értékek múltját és jelenét feltárni, nem elég a történelmi és a szociológiai munka: kutatni kell, hogy merre van a jövő. Ahogy Kolumbusz merészen tapogatózott a jövő felé, s maga után vont a komótosan haladó közfelfogást, úgy kell a társadalmi-európai közgondolkodást is az igényes elitnek előrébb lendítenie. A jelen írás nem egyszerűen az emberi alapértékeket és az arra épülő alapjogokat szeretné felsorolni, hanem arra vállalkozik, hogy a jövőbe tapogatózó polgári gondolkodás számára leporolja, felragyogtassa azokat a csillagokat, melyek felé érdemes haladni. A jelen mindig olyan, mint egy vektor: iránya és intenzitása

van. Az alapvető értékek elmélyítése azért fontos, hogy a jelennek jó iránya és dinamizmusa legyen.

Személyes méltóság

A személyes méltóság az ember *önértékét* jelenti: minden ember egy végtelen csoda, páratlan személyiség, gazdag világ. Az önérték elismerése a pszichológiai jóllét, a társadalmi egyenlőség és a vallásos magatartás alapja. Mindenki gazdagsága az emberiség nagy családjának erőforrása, így a polgári gondolkodás számára fontos minden személy kibontakoztatása, és éppen ezért nem lehet lemondani senkiről. Az önérték önmagában szerethetőséget jelent: mindenki érdemes a tiszteletre és a szeretetre. Fontos ezt hangsúlyozni a jövő számára, hiszen a munka világában fontos lett a teljesítmény, az esztétika világában a testi szépség, a profitorientált gazdaságban a hasznosság.

A személyes méltóságot feltétlen tisztelet illeti: az embernek minden teljesítménye vagy fogyatékosága előtt önértéke van, s ez mindenkiben tisztelendő. A személyes méltóság veleszületett, nem bizonyos emberek adják, emberek el sem vehetik, nem fokozható és el sem veszíthető. Nem függ szimpátiától, bőrszíntől, vallástól, nemtől. A liberalizmus és az evolucionizmus egyoldalú elvei előtt hangsúlyozni kell az egészségesebb társadalom érdekében: minden színes különbözőség, jogos pluralizmus és legitim verseny előtt létezik az emberiség egysége. Előbb és alapvetőbben testvérnek tekintjük a másikat, nem vetélytársnak. A polgári szemlélet ezen alapvető tisztelet kultúráját szeretné ki-

bontakoztatni jogi, kulturális, gazdasági, politikai, vallási területen, személyes, családi és nemzetközi szinten is. A túl sokat hangoztatott versenyszellem és a „használd, dobd el” piaci szellem átültetődött az embertársi kapcsolatokra is, aminek mindig fájdalmas az ára. Igazabb jövőhöz vezet a mindent megelőző testvéries viszonyulás, a szolidaritás, a tisztelet hangsúlyozása.

A személyes méltóság tisztelete az emberség tiszteletét jelenti, annak tagadása embertelenséghez vezet az élet minden szintjén. Ezért a politika, gazdaság, tudomány, művészet, vallások világa sem lehet mentes a személyes méltóság alapvető tiszteletétől: ami az embertől független akar lenni, az embertelen lesz. Sem a tudományos, sem a művészi, sem a vallási szabadság nevében nem lehet embertelenséget elkövetni. A két világháború és a diktatúrák után olyan szabadságfogalom kapott szárnyra, amely még az embertől és az emberségtől is szabad akar lenni. Ma tudnunk kell, hogy ez a szabadságfogalom véglet, a diktatúrák véglete. Nem lehet olyan szabadságfogalmat hirdetni, ami független az emberségtől, erkölctől, igazságtól, szolidaritástól.

Az önértéket önmagunkban és másokban is tisztelni kell: sem magunkat, sem másokat nem lehet eszközként alkalmazni. A személyes méltóság tisztelete tiltja a rabszolgaság, az emberkereskedelem, a munkahelyi kizsákmányolás, a szexuális visszaélések, a kínzás, a lealacsonyító bánásmód minden formáját. Az ember sohasem lehet eszköz más emberek kezében. A személyes méltóság az alapja az emberek radikális egyenlőségének és testvériségének. Csak a személyes méltóság elismerése teszi lehetővé az igazi fejlődést

személyes és társadalmi síkon is. Az ilyen fejlődéshez fontos a leggyengébbek támogatása, a férfiak és nők egyenlőségének elismerése, a különböző társadalmi csoportok törvény előtti egyenlősége. Az emberi méltóságot csak az egész emberiség összefogásával lehet megőrizni és megerősíteni. A súlyos aránytalanságok a föld minden népét sértik, mindannyiunkat szegényebbé tesznek. A hátrányos helyzetű, fogyatékkal élő személyek teljes értékű emberek, akiket segíteni kell jogaik és kötelességeik érvényesítésében. Így segíteni kell őket a tanulásban, a fejlődésük lélektani és fizikai kereteinek kialakításában, munkavégzésük akadályainak elhárításában. Súlyos igazságtalanság lenne, ha az embert csak funkcionális haszna szerint értékelnénk.

A társadalomban a fejlődés végcéljának a személy javára kell irányulnia, ugyanis a dolgok rendjét kell az emberhez szabni, s nem fordítva. A polgári gondolkodás előbb akarja látni a személyt, mint a dolgokat. Minden társadalmi, kulturális, tudományos tervezést a személyre irányít. Így ezekben a folyamatokban a polgár személyesen és közösségeivel együtt kezdeményező felelősséggel és pótolhatatlan kreativitással akar részt venni.

A testvéries együttműködés és testvéries versengés antropológiája

A személy egyszeri és megismételhetetlen lény, aki képes az önrendelkezésre, a társas együttműködésre. A személy lényegéhez tartoznak a kapcsolatok. Az embert nem a verseny, az önfenntartás készíti társas

létre, hanem előbb és alapvetőbben családos-közöségi lény. A politikai és gazdasági antropológia súlyos tévedése kihat a társadalomra, ha az embert csak önző és versenyző lényként állítja be, mint aki nem képes az összefogásra, együttműködésre és a testvéries versengésre. A liberalizmus súlyos tévedése pedig a verseny felmagasztalása, mintha a verseny, a „piac láthatatlan keze” magától megoldaná a humánus élet gondját. Gyümölcséről a fát: a mára megtermett keserű gyümölcsök jelzik ezen elégtelen filozófiák életképtelenségét.

A családi, gazdasági és politikai élet válságai valójában az antropológiák válságát jelentik: hamis filozófiai képet festettek az emberről, és ennek következményei csattannak az élet minden területén. Az egyoldalú antropológiával szemben hangsúlyozni kell: már a homo sapiens túlélése is az összefogáson múlt. Az összefogás a vérünkben van. Már Antigoné hangsúlyozta: „szeretetre születtem, nem gyűlöletre”. Már a reneszánsz gazdaságfilozófiában csodaszépen jelen volt az önkéntesség, a szolidaritás. A zsidó-keresztény kultúrkör biblikus szeretetteljes antropológiája pedig átjárja az egész európai kultúrát. Yunus professzor a gazdasági Nobel-díjat az együttműködő emberekre építő mikrohitelzés kidolgozásáért kapta. A családi, gazdasági és politikai válságok megoldásának kulcsa ezért egy igazabb antropológia felmutatása, ahol az ember önértéke, személyes méltósága, valamint az együttműködés és versengés testvériesebb jellege jobban szót kap. Nincs valódi fejlődés az emberi méltóság megkerülésével.

Házasság, család, közösségek

A házasság egy férfi és egy nő szereteten alapuló, szabad szövetsége, amely a család alapja. A házasság és a család fontos a személynek, a társadalomnak és az egyházaknak is, hiszen az az emberi együttélés legalapvetőbb sejtje. *A családi életre nevelés kiemelt feladata a társadalomnak és az egyházaknak is, hiszen a rendezett házasságok és családok bázist jelentenek a személyes és a közösségi élet minden területén.* A pszichológia szerint az egészséges házasság és család nagymértékben hat a személy lelki egészségére. Mivel a személyt és a társadalmat is megterhelő mentális betegségek hátterében nagyon sokszor családi okok állnak, ezért a házasság és a család lelki egészsége közérdek.

Ha bármilyen okból sérül a család, akkor a morális alapelv szerint menteni kell a menthetőt: meg kell próbálni helyreállítani a család egységét, ha pedig ez nem megy, akkor erkölcsileg és jogilag is segíteni kell a családtagokat, az egyszülős családokat, a mozaikcsaládokat. Mivel a családi életre való képtelenség, a családokban elszenvedett lelki és fizikai bántalmazások rendkívül súlyosak lehetnek, ezért a polgári hozzáállás *határozottan fellép minden családromboló, a család értékét relativizáló szemlélettel szemben.* Nem elég, ha a privát szférában építünk valamit, hogyha a nyilvános közéletben (média, jogalkotás, „művészetek”) hagyjuk azt leromolni. A jó házaseletnek és családi életnek kedvező külső körülményeket is kell biztosítani politikai, kulturális, gazdasági téren is.

Az egyén és az állam között hídként léteznek a kisebb-nagyobb közösségek, civil mozgalmak, egyházak. Ezek jelentősége kiemelten fontos a jövő szempontjából. Egyrészt az egyén körül egyre kisebb a nagycsalád, pedig támogató közösségekre szüksége van. A hasonló gondolkodásúak szívesen kerülnek egy közösségbe, így a szemléletformálás és a közös erő szempontjából is meghatározó lesz a kisebb életvilágok, civil mozgalmak, egyházak eleven jelenléte. Másrészt a kormány, az állam is ráutalt a közvetítő hidakra, hogy „feljusson” hozzá az egyének véleménye, másrészt „lejusson” az egyénhez a közös meglátások kincse.

A lelkiismereti méltóság

Az embert „bensője vezérli”, nem pusztán ösztönei és nem is más emberek. A személy közepében van egy belső mag, szentély, ahol autonóm módon dönt az életvezetéséről. Bár érik ösztönös indíttatások, bár hatással van rá mások véleménye, minden külső-belső hatáson túl létezik egy belső közép, *ahol a személy autonóm módon irányítja önmagát.* A Wittgenstein által leírt transzcendentális differencia a szabadság síkjára is érvényes: minden empirikus hatáson túl a személynek van egy transzcendens közepe, ahol szabadon gondolkodik és dönt. Még a túl erős ösztönös, konvencionális, pszichológiai empirikus hatásoktól is tud függetlenedni ez a belső közép. Ide gyökerezik a lelkiismereti méltóság: az ember benső közepében azt gondol, amit akar. A benső gondolat szabadságon alapul a szólás- és sajtószabadság. A lelkiismeret ilyen

méltósága egyben a naturalista antropológia kritikája, amely az ember cselekvését a természetes folyamatok kényszereinek – a neurológiai-genetikai adottságoknak, pszichés nevelésnek, individuális vagy társadalmi kényszereknek – kiszolgáltatottként tartja számon. A lelkiismeret védelmezése így az alapvető szabadságjogok védelmezése.

A polgári gondolkodás számára ezért a lelkiismereti szabadság és az azon alapuló szabadságjogok elválaszthatatlanul az emberi méltósághoz tartoznak, tehát küzdeni kell azok tiszteletéért, illetve az azokat sértő ideológiák ellen. A jövő célja a személyesen gondolkodó és felelősen döntő polgár és az *értékcentrikus közösség – nem pedig gondolkodásra képtelen egyén és a sodródó tömeg*. Ezért a polgári gondolkodás célja nemcsak az iskolai nevelés elmélyítése, hanem azon túl a lelkiismereti kultúrát erősítő civil mozgalmak, a kultúra, az egyházak erősítése. A lelkiismereti kultúra kialakítása közérdek, ezért szorosabban együtt kellene működnie az oktatásnak-nevelésnek, a média világának, a politika, a civil világ és az egyházak közösségének. A lelkiismereti kultúra kibontakoztatásában nem szabad az egyént magára hagyni, hanem annak fejlesztésében élethosszig támogatni kell.

A lelkiismeret felértékelésén túl persze látunk infálódást, *visszaéléseket* is: a lelkiismeretre hivatkozva tagadnak meg tradíciót, hígítanak fel szexuális törvényeket, vetnek el közösségi útmutatásokat, követnek el terrorcselekményeket. A lelkiismeret méltósága egyre nagyobb elismerést nyer, és egyre többen hivatkoznak a lelkiismeretükre – olykor általánosan elfogadott emberi szabályok ellenében is. Olykor mintha

a lelkiismeret tisztelete a lelkiismeretre való hivatkozás leple alatt önkénybe csapna át. A lelkiismeretnek méltósága van, de nem mindenható. Míg a belátás szabadsága „befelé” korlátlan, addig a „kifelé” való cselekvés lehet korlátozott. Bár nekem megvan a jogom a lelkiismeret követéséhez, de ha az téves, másoknak is megvan a joguk a lelkiismeretük alapján, hogy ebben megakadályozzanak (pl. terrorcselekmény). Tiszteljük a lelkiismeretet, de az igazságot jobban: *az éretlen vagy téves lelkiismeret méltósága nem igényelheti magának ugyanazokat a jogokat, mint az igazság.*

A lelkiismerete mélyén mindenki saját világnézetét alakítja ki, amit nem erőltethet senkire – és itt van az alapja a vallásszabadságnak is. Persze a polgári gondolkodás számára nem elég a liberálisok által is hangoztatott világnézeti határvonalak megtartásának hangsúlyozása, nem elég az állandó semlegesség és tolerancia kiemelése. *Az értékek megtalálásában és elmélyítésében az egyént nem szabad magára hagyni:* a belátásnak belső határa van, ahol a személy autonóm módon látja be az érték, értékjellegét – de addig a határig segíteni kell. A fejlődéslélektan és az etika szerint fontos az értékek mentén szerveződő közösség, amely segíti az egyént az értékek elmélyítésében. A diktatúrák világa után a szélsőséges liberalizmus és a túlzott individualizmus magára hagyja az egyént, hangsúlyozva a „toleranciát”. A jövőben az értékek mentén szerveződő civil közösségek egyre fontosabbak lesznek az értékek felmutatásában és elmélyítésében az egyén és a társadalom számára egyaránt.

Lelkiismeretes társfelelősség a demokráciában

A demokráciában az egyén és az állam egymásnak szövetségese és nem ellenfele. Az állampolgár tudja, hogy az állam jóléte vagy zavara rajta is múlik, illetve fordítva: az állami vezetőknek tudniuk kell a polgárokkal szövetségben működni. Ez jelenthet konzultációt, közös gondolkodást és mindenféle együttműködést. A modernkori demokráciák vérből születtek, forradalom útján. A demokrácia abban hisz, hogy minden feszült kérdést meg lehet és meg is kell oldani demokratikus úton, erőszak nélkül. Ehhez elő kell készíteni a polgár gondolkodásmódját és lehetővé tenni technikai szinten is az együttműködést. A modern demokráciát a kommunikáció eszközével lehet megszilárdítani, a demokrácia végeredményben intézményesített kommunikáció: együttgondolkodás, közös beszéd, közös cselekvés.

A társfelelősség először is építést jelent: a jó törvények a jó lelkiismeretből, értékfelfogásból erednek, amit az ember erkölcsileg köteles megtartani. Azaz a jó törvények létrehozásához és megtartásához fontos a jó lelkiismeret. Persze lehet olyan eset, amikor a törvény meg nem tartása erkölcsileg indokolható, de ez csak kivétel lehet, és legitimációra szorul. Az alapállás szerint a polgári törvényeket lelkiismeretes emberek készítették, így a lelkiismeretet azok megtartásra kötelezik. Az ember a lelkiismeretében ragadja meg a mélyebb igazságot.¹ Kételey esetén a vélelem a törvény megtartása mellett szól. Az

¹ POLÁNYI MIHÁLY: *Tudomány és ember*. Argentum, Budapest, 1997, 44–67. o.

alkotmányos jogrendben a vélelem a többség által létrehozott, az alkotmánybíróság által jóváhagyott törvények mellett áll – a bizonyítás terhe azé, aki másként gondolja. *A közjót szolgáló polgári törvények lelkiismeretben is kötelezik az embert:* az adót be kell fizetni, a munka törvényes kereteit meg kell tartani, a demokratikus jogrend kereteit biztosítani kell. Amíg a politikai tekintély megmarad az alkotmányos és erkölcsi rend keretein belül a közjó szolgálatában, addig az embert lelkiismeretében is kötelezi a jóban való közreműködés.

A társfelelősség azonban jelenthet ellenállást is: ha a törvények már „úszó jégtáblákká” váltak, és a valóság folyója elfolyik alattuk, akkor az időszerűtlenné vált törvényeket ki kell javítani. Kijavítani az tudja, aki többet tud az igazságról, azaz lelkiismeretes ember. A javítás útjához tartozik a parlamentáris út, a rendes törvényhozó folyamatban való aktív részvétel. De ide tartozik a törvényekkel szembeni ellenállás, a polgári engedetlenség számtalan műfaja is. Az ellenállást morálisan mindig igazolni kell, egy erkölcstelen és illegitim ellenállásban lelkiismeretesen nem lehet részt venni. Joga van a személynek a sztrájkhoz, a polgári engedetlenséghez, de mindig csak az erőszakmentesség keretein belül. Demokráciában erkölcsileg az erőszakos ellenállás semmilyen módja sem igazolható.

A demokratikus berendezkedésben is kiemelt jelentőségük van a lelkiismeretes és karizmatikus vezetőknek, hiszen a világnézetek pluralizmusa,² a különböző érettségű emberek, az érdekek mentén szerveződő pár-

² JOSEF RÖMELT: *Jenseits von Pragmatismus und Resignation*. Regensburg, 1999, 55. o.

tok vezetőket igényelnek. Az etika tudja: egy demokráciában minden vélemény megszólalhat, de *nem minden vélemény egyformán érett*, az etikai-jogi belátások szintje függhet az életkortól, iskolázottságtól, bölcsességtől. A demokrácia működéséhez fontos az alapértékek hangsúlyozása, és nélkülözhetetlenek a személyes érettséggel rendelkező vezetők.³

Tolerancia, kompromisszum

A demokráciában természetesnek vett véleménykülönbségnek vannak fokozatai. Létezik az értékek alapbázisa. Aki a személyes alapértékek területén szeretne toleranciáról és pluralizmusról beszélni, annak a rasszizmust is el kell fogadnia. A sokat hangoztatott véleménykülönbségek és világnézeti semlegesség előtt *hangsúlyozni kell az alapértékekben való megegyezést*. Az értékeknek természetesen létezik a hierarchiájuk, a legfontosabb értékeket követő alsóbb szinteken egyre gyakoribbak a véleménykülönbségek, amit tudni kell uralni, hogy ne vezessen anarchiához. A demokráciában elvárt, hogy a maga morális meggyőződése mellett mindenki kiálljon, s elvárt, hogy a politikai és kormányzati tekintély biztosítsa az együttélést. Minél tényszerűbb dimenzióról van szó, annál inkább lehet az önbecsülés vesztesége nélkül kompromisszumba bocsátkozni, de minél alapvetőbb erkölcsi értékről van szó, annál inkább fontos a meggyőződéses kiállás.

³ ERNST BÖCKENFÖRDE: *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgerichte*. Frankfurt, 1991.

A pragmatikus megegyezést és a lelkiismereti belátást nem lehet hosszútávon és főleg alapvető javakban egymással kijátszani. A bátor kiállás a konstruktív együttműködés előfeltétele: a demokratikus együttélés nem akarhat lezúllni közönyös egymás mellett éléssé.

A demokratikus állam mindenkitől igényli, hogy a maga képességei és kompetenciája szerint vegyen részt a közjó biztosításában. Ez olykor azt jelenti, hogy tudni kell együttműködni a közösséggel, a többséggel, de olykor ki kell állni a többséggel szemben is a lelkiismeret szava mellett. Az igazságot nem birtokolja automatikusan a többség. A demokráciákban állandó a játék a többségi és kisebbségi vélemények között. A működéshez kell a többségi vélemény. De azt is tudjuk: a többség automatikusan nincs mindig az igazság birtokában. Az igazság olykor nem egyszerűen többségi szavazás kérdése. Az elért konszenzus lehet hatalmi játszmák, történelmi szükségszerűség, emberi gyarlóság eredménye is. Az igazság nem lehet egyszerűen a politikai számíttgatás játéklabdájává. A demokrácia sokat foglalkozik az eljárás fair módjával, de a fair eljárásmód nem jelenti automatikusan az igazság megtalálását. A többségi vélemény a maga oldalán bírja a vélelmet, de ez nem jelent se többet, se kevesebbet. Az igazsághoz valóban araszolhatunk a többségi véleményeken keresztül, de éberem figyelni kell a kisebbség hangjára is: vannak etikai belátások, jövőbe mutató meglátások, amelyek igazsága nem egyszerűen szavazás kérdése.

Érdekes módon a teljesen szétfolyó pluralizmus is elő tudja hívni a totalitárius államot. Ha hiányzanak a közös együttélés minimális etikai alapjai, és ha ezt

az egyéni polgár nem látja be, akkor a jog eszközeivel kell kikényszeríteni. A jogbiztosságot garantálni kell: ahol a morális egyetértés kilúgozódott, ott a törvényhozó felelőssége lesz a közös együttélés biztosságát garantálni. Demmer szerint a demokrácia a maga sírját ássa, ha a törvénynek kell az együttélést kikényszeríteni, mert morálisan az egyének erre képtelenek. A demokratikus forradalmak nem azért hívták létre a modern demokráciát, hogy mindent törvénnyel és szankciókkal rendezzünk.

Ki lehet jelenteni: *a demokráciának egyenesen érdeke a gondolkodó és kezdeményező polgár*, hiszen a világ túl tág, az igazság sokszor túl komplex, szükség van arra, hogy a meglátások plurálisan jelen legyenek, a gondolatok szabadon hangot kapjanak, ugyanakkor vezetésre van szükség, hiszen a teljesen széttartó vélemények zűrzavarhoz és anarchiához is vezethetnek. A társadalomban nemcsak az egyéni álláspontok markáns képviselőjére van szükség, hanem a konszenzusra is. Az egyetértés és a véleménykülönbség képlékeny viszonya a demokrácia elixírje. Tudjuk, a konszenzus nem egy absztrakt folyamat, hanem gondolkodó, hús-vér emberek vezetik, akik beleviszik a folyamatba a maguk élettörténetét, etikáját, vallását-filozófiáját, élettapasztalatát. Absztrakció, hogy elvek, etikák, világnézetek ütköznek – alapvetően mindig gondolkodó emberek tárgyalnak és keresik a megegyezést. Ezért a polgári társadalom sokra értékeli az olyan karizmatikus személyiségeket, akik a minőségi konszenzust elő tudják segíteni. A közjó érdekében persze hasznos lehet éppen a véleménykülönbséggel élni, a hamis konszenzusnál teherbíróbb az igazi véleménykülönbség. Demmer

szerint a demokrácia érettségi szintjét jelenti, ahogyan a véleménykülönbséggel bánik. A polgári gondolkodásnak tudnia kell, hogy az őszinte szembenállás, a markáns álláspontok olykor jobban szolgálják a haladást, mint az álnok kompromisszum.⁴

Jog és morál – epikia

A jog és az erkölcs összefügg. Bár a jog többnyire az együttélés külső szempontjait veszi figyelembe, az erkölcs pedig mindkettőt, mégis állandóan hatnak egymásra. A demokrácia nem kényszerít senkire metafizikai tant, kötelező világnézetet, vallást, viszont két dolgot biztosítani kell: az alapértékek tiszteletét és jogi átültetését, valamint az igazsághoz való eljutás szabad útját (tanulás, tudományos kutatás, szabad vallásgyakorlás). *A jog nem akar előírni morált, inkább külső feltételeket garantál az etikai viselkedéshez.* Segítség inkább indirekt jellegű. A törvényalkotó inkább bízik az állampolgárban, hogy a felállított jogi keretet megtölti tartalommal. A jogi gyámkodás, a joggal való erkölcsi előírás kontraproduktív. De a demokrácia attól még nem paternalista vagy diktatórikus, hogy az alapértékeket markánsan hangsúlyozza, és azok jogi átültetésén fáradozik. Nem szabad odáig jutni, hogy a közéletet pusztán a jog szabályozza, s morál dolga csak a privát élet lenne. A jog, a nyilvános élet sem

⁴ DIETER WITSCHEN: *Toleranz, als Menschen-Tugend. Zu einem Grundelement eines Menschenrechtsethos.* Trierer Theologische Zeitschrift 110 (2001.) 133–144. o.

független a moráltól, az értékektől. Ha a jogot élesen elválasztjuk a moráltól, akkor akármilyen törvényt lehetne írni, ez pedig az állami hatalom fék nélküliségét jelentené. Nemcsak a két terület éles szétválasztását kell észrevenni, ahogy Kant tette, hanem a perichoretikus egymásra hatást is.

A legbeteljesültebb jogrend sem tudja lefedni az élet komplexitását, mindig marad joghézag, a jog elégtelensége, melyet a polgárnak szabad kezdeményezésből kell kitöltenie. Mindenre nincs törvény és nem is kellene lennie. Ezt nem pusztán úgy kell felfogni, mint a jog elégtelenségét, mint a jogalkotás lemaradását, inkább *a polgár kitüntetését*. Minél erősebb egy társadalomban a morális tartás, annál kevesebb jog kell, hiszen a jog a külső együttélést akarja bebiztosítani. Ha ezt a morális tartás megteszi, akkor nincs szükség sok törvényre, bíróságra, rendőrségre. Minél gyengébb egy társadalom morális nivója, annál több jogi kényszerítő eszközre van szükség. Egy társadalomban nem lehet cél az egyre burjánzóbb jogalkotás, inkább az egyre igényesebb morális tartás, a minden kultúra-vallás által elfogadott univerzális humanizmus megvalósítása. A jog hiányos szabályozásait a morál finomhangolásának kell kiegészítenie. Ez a kiegészítés a polgár kitüntetésége és terhe: mindig van egy általános klíma, hogyan is szoktuk kitölteni az ilyen hézagokat. A polgári gondolkodás célja, hogy ez ne az önkény, a minimum felé csússzon, hanem egyre igényesebb legyen. *Az epikia demokratikus polgári erény: éretten kitölti azokat a joghézagokat, amelyeket a törvényhozó nem tud, vagy nem is akar kitölteni.* Egy diktatórikus és irgalmatlan társadalom keletkezne, ha mindenre jogszabályt

alkotnánk. A törvényhozó továbbadja a problémát a felnőtt ember lelkiismeretének és szakértelmének, abban bízva, hogy ezzel nem fog visszaélni,⁵ hogy nem pusztán a saját haszna szerint és érdeke szellemében fogja a hiányt kitölteni. Ahol semmilyen jogi elvárás nincs, ott már semmilyen elv nincs? Csak az önkény és az érdek? A közjó ekkor elsikkadna, ravaszul az ember csak azt nézné, hogyan tudná a törvényt kijátszani. Ha a polgár értelmezése ide züllik, akkor a jognak meg kell védenie a közjót a jog által. Az állam tehát kényszerítő lesz, burjánzanak a törvények. Ez a jogi kultúra hanyatlásához vezet, mert már előbb a polgár egyéni felelősségérzete morálisan hanyatlott. Az állam lecsúszik a jog által kényszerítő állam szerepébe, mert az állampolgár erre kényszerítette. Ezt meg kell előzni. Az egyén morális igényességre való nevelése a meggyőződéses csoportok, civilszervezetek, az oktatás és az egyházak dolga. Így ezek közreműködő partnerek a demokráciában.

Szubszidiaritás és szolidaritás

Ha a személyek szabadon hoznak létre csoportokat, közösségeket, a polgár „teremtő szubjektivitásáról” beszélhetünk. Ezek behálózzák a társadalom szövetét. A civil kezdeményezés, a szubszidiaritás az egyik legfontosabb társadalomszervező filozófia: az

⁵ KLAUS DEMMER: *Christliche Existenz unter dem Anspruch des Rechts*, Freiburg, 1995, 155. o., HELMUT WEBER: *Der ethische Kompromiss*. Freiburg, 1984, 113–146. o.

emberek önerőből, saját kezdeményező hatáskörben valósítanak meg célokat. A társadalmi szerveződés ellen való, ha kivesszük a polgárok kezéből, amit önerőből, saját hatáskörben is meg tudnak szervezni, el tudnak intézni. A szubszidiaritás a paternalista és kommunista jellegű társadalmak ellentéte, hiszen kifejezetten igényelt az egyéni gondolkodás, a közös kezdeményezőkézség, a saját kompetencia felismerése és gyakorlása. A magasabb szintű szerveződéseknek tehát segíteniük kell az alacsonyabb rendű szerveződéseknek – nem kell mindent a vezetőktől, a központtól elvárni. A szubszidiaritás elve kifejezetten ösztönzi a személyeket, hogy a legsajátabb életfeladatukat sajátos közösségben, kezdeményezőkézségben oldják meg. Igényli a kreativitást, a szabad társulást, összefogást, kompetens cselekvést. Ellentétes a szubszidiaritással a túlzott központosítás, a bürokrácia, a paternalizmus, az állami apparátus indokolatlanul terhes jelenléte. A magánkezdeményezés, a civil kurázi a demokrácia életelixírje.

Persze vannak olyan helyzetek, ahol *az állam hiánypótló szerepe nélkülözhetetlen*. Nem lehet csak a személyes kezdeményezésre, a piac láthatatlan kezére hivatkozni. Olykor az államnak kell besegíteni a gazdasági fejlesztésekbe, amikor a polgárok kisebb-nagyobb közössége képtelen az önálló erőből való fejlesztésekre. Szükség lehet az állami beavatkozásra az olyan súlyosan hátrányos és igazságtalan viszonyokban, ahol gyorsan és hatékonyan kell elősegíteni a békés, igazságos, emberhez méltó feltételeket. Nélkülözhetetlen az olyan krízishelyzetbe beavatkozás, ahol azonnali és hatékony segítségre van szükség.

A szubszidiaritás mellett a jövő társadalma számára ugyanolyan fontos a szolidaritás is. Még soha nem volt olyan szoros az emberek és népek kapcsolata a történelemben, mint napjainkban, amikor a technikai lehetőségek közel viszik a távolit – virtuálisan és valóságosan is. Ez a globális kapcsolat kihívást és lehetőségeket is jelent a szolidaritás megélésében. Az emberi személy és a népek közössége mindig is tudta, hogy szoros kapcsolatban van egymással, de a technikai lehetőségek, az utazás, a globális kommunikáció miatt a kölcsönös függőség és kapcsolat tudata sokkal erősebb. Ma a globalizáció lehetőséget is jelent a súlyos egyenlőtlenségek kiegyenlítésére, egymás megismerésére, a hatékonyabb együttműködésre. A szolidaritás személyes erény, ami a másikkal meg akarja osztani javait: nem meddő érzelem és homályos részvétel, hanem gyakorlatias segítség, hiszen felelősek vagyunk egymásért. A globalizáció lehetőség, hogy a gazdasági-politikai struktúrák ne a kihasználás, elnyomás struktúrái, hanem a *szolidaritás struktúrái* legyenek.

A jövő fürkészése

Heidegger filozófiájában kimutatta, hogy az ember első ideje a jövő idő. A pszichológia, a teológia is hangsúlyozza, hogy az emberben lakik egy dinamika, ami a jövőt fürkészi és a jövő felé hajtja. Az ember nem semlegesen áll a jelenben, még csak nem is semlegesen emlékezik. Előbb a jövőre figyelve tervez, onnan nyer megértést, és ezzel a szemüveggel néz a múltjába és állítja irányba a jelent.

Ez a filozófiai megállapítás fontos az egyén és a társadalom számára is: elvétí a jelenét, aki csak emlékezik, illetve aki nem állítja be idejét a jövő felé. A jövőt sejtő emberek ezért voltak fontosak minden korban, hiszen a széles közfelfogásnak az előremerszkedő elitet kell követnie. Bár a múlt fénye világítja meg a jövőbe vezető utat, bár a jelen lehetőségei szabják meg a jövő kereteit, azért alapvetően a jövő felé tartunk, és a jobb jövő tartalma szerint érdemes a jelen irányítani.

Bodó Barna

HELYÜNK A MAGYAR VILÁGBAN

Ki a magyar?

Visszatérő kérdés. Magam is játszom a gondolattal, némi békés éllel: apai ágon székelyként, anyai ágon magyarországi magyarként „vegyes” családból származom. Aki érti, visszakérdez: december ötödike? Igen: 2004. december 5. Ki volt akkor az áldozat? Lélektanilag mi, a külhoni magyarság, akiknek azt üzenték: a külhoni magyarok nemzettestbe való befogadásának a kérdésében Kismagyarország polgárai nem tudnak dönteni, vacillálnak, távol maradnak az urnáktól. Magyarázatok lehetségesek, de számomra nem érdekesek. Azt nem várom el, hogy magyarországi falfirkászok a fontos erdélyi autóutak mentén szépen kiírják: *Erdély Magyarország*. Ugyanis egymást érik a kijelentések: *Besszarábia Románia!* És ezekhez senki sem nyúl, sem utászok, sem politikusok, sem senki nem gondolja, hogy a jelenséggel külön foglalkozni kellene. Pedig: Moldávia – mert ma így hívják – külön állam, lassan araszol az Európai Unió tagfelvétel felé. Tehát nincs vita a mibenlétét illetően. És a falfirkák szépen virítanak.

A hasonló jelzések engem elgondolkoztatnak. Másoknál miért van ez másként? Az egyik közép-európai nép fél a nemzeti összetartozás kinyilvánításától, ha felszólítják, urnához hívják, akkor is távol marad. Miért van az, hogy az olyan plakátok szövege, amelyeket a 2004-es állampolgársági népszavazás előtt a kormányzó MSZP és SZDSZ forgalmazott – hatott.

**NE FIZESSÜNK RA
A KETTŐSÁLLAMPOLGÁRSÁGRA**

Ne fizessünk havi **20 000 forintot**
családunk pénzéből!

Ne fizessünk mások helyett **adót, nyugdíja**

Ne fizessünk **állásunkkal** az olcsó
határon túli munkavállalók miatt!

Ne fizessünk **álmainkkal**,
mert nehezedik a lakáshelyzet!

A kettősállampolgárság a határon túliak számára nem megoldás,
viszont az országnak és nekünk jelentős teher!

DECEMBER 5-ÉN
SZAVAZZUNK NEMMEL

Forrás: Wikipédia

Ez csak a kádári örökség megnyilvánulásaként értelmezhető. A nemzeti politika hiányát, a külhoni magyarság iránti teljes felelőtlenséget az akkori magyarországiak elfogadták, mert sugalmazták nekik: azért élhetnek jobban a szomszédos országok polgárainál, mert csak önmagukkal törődnek. A kádárizmus egyfajta társadalmi közérzetre épült, ennek bázisa az elhallgatás, alapvető igazságok ki nem mondása volt. A rendszer azért lehetett rombolóbb például a romániai kommunizmusnál, mert utóbbi aljassága sokkal egyértelműbb. Kádár „csak” hallgatást várt el alattvalóitól, Ceaușescu elvárta a tapsot és a dicshimnusz is. A kádári örökség levetkőzése, megtagadása ezért nehezebb. A 2000-es évek elején a kádári örökségről alig folytak viták, mi több, a kommunista párt egyenes ágú örököse, az MSZP alakította a demokratikus átmenet második kormányát. Az 1994-es parlamenti választások országos emlékezetkiesése után akár számíthattunk is december 5-ére, bár az a hatalmas szimpátiahullám, amely 1989–1990 fordulóján és mindjárt azt követően magyar földről áradt, például éppen az erdélyi magyarok felé, nem ilyen elutasítást vetített előre.

Ilyenkor jut(hat) eszünkbe a nemzetfogalom megalkotója, Ernst Renan e kérdéskörben korszakindító, 1882. március 11-én a Sorbonne-on felolvasott esszéje: „egy nemzet lényege az, hogy minden egyén sok közös jeggyel rendelkezzen, és hogy mindenki sok mindent elfelejtsen: [...] minden francia polgárnak el kellett felejtienie a Szent Bertalan-éjszakát és a XIII. századi

dél-franciaországi mészárlásokat...”¹ A modern nemzetről azt mondta: „egyazon irányban konvergáló tények egész sora által létrehozott történelmi képződmény”. Mivel történelmi képződmény és az egymással (sors)közösséget vállalók akaratának terméke, egyszerre a „hősi múlt” öröksége és „*egyetlen roppant szolidaritás*”, ugyanakkor „*mindennapos népszavazás*”. Vagyis az összetartozást – amely bár a múltban gyökerezik, a jelenben hat – ki kell nyilvánítani, meg kell élni.

Az összetartozás alapja a nemzeti kultúra és a nemzeti identitás. Nemrég még: nemzettudat.² A nemzeti kultúrán mindig egy reprezentatív kultúrát értünk, amely politikai, társadalmi eszméket, jelentéseket, értékeket, ideológiákat gyárt, ezáltal magába foglalja mindazokat a meggyőződéseket, értelmezési módokat és világképeket, amelyek a társadalmi, politikai cselekvést befolyásolják. „Minden nemzeti kultúra arra törekszik, hogy a befolyása alá vont egyéneknek világos történelmi tudatuk, közös kulturális viselkedésformáik, egyértelmű összetartozás-érzésük és sajátos személyiségstruktúrájuk legyen” – összegez Barna Gábor.³ Ugyanő így folytatja: Az identitás fogalma csak a mi/ők – én/ő ellentétpárban értelmezhető.

¹ E. RENAN, *Mi a nemzet?* Ford. Réz Pál, in *Eszmék a politikában: a nacionalizmus*, szerkesztette Bretter Zoltán és Deák Ágnes, Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995, 182. o.

² A nemzeti identitás a személyiséghez tartozik, az egyén öazonosságának fontos alkotóeleme, és kihat az ember fejlődésére, teljes életútjára. A nemzettudat a személyes kapcsolatok körénél tágabb, nagyobb közösséghez való tartozás tudatosulását jelenti.

³ BARNA GÁBOR: *Népi kultúra – nemzeti kultúra – nemzeti identitás*. <http://mek.oszk.hu/09300/09396/html/01.htm#n7> (Letöltve: 2015. október 10.)

Reflektáltsága csak bizonyos konfliktushelyzetekben erőteljes, amikor választ kell adni arra a kérdésre: ki vagyok én, mi vagyok én? A válasz legtöbbször a nemzeti kultúra kínálta mintákban fogalmazódik meg, amelyek sztereotípiákká váltak. Például: „a református vallás = magyar vallás”.

Tehát ellentétpár. A magyar nyelv (már?) nem elég megtartó erő („Nyelvében él a nemzet.”) Ki áll a másik oldalon? Akkor a külhoni magyar, a nyugatra elsodródott magyar – nem magyar?

Értem, persze hogy értem. Ameddig határ van közöttünk, ameddig a jó öreg Európa klasszikus határai állnak közöttünk – „szeressük egymást, gyerekek!” De ha státusról van szó, ha valaki attól óvja a „jólétes” magyart, hogy az a másik, aki nyelvben testvére ugyan, de közösségként egy ideje külön útra kényszerül, szóval, ha ez a másik ronthatja az ő esélyeit, akkor fellép az azóta sokak által jelzett szociális sovinizmus.

Ezért a kérdés: ki volt az áldozat?

A *Magyar értelmező kéziszótár* szerint az áldozat olyan személy, aki valamely szerencsétlenségnek, sorscsapásnak, emberi gyengeségnek vagy gonoszságnak terhét, nehézségét és súlyos következményét akaratán kívül, olykor méltatlanul is kénytelen elviselni, illetve aki akaratán kívül kerül valamely fonák helyzetbe, vagy megtorlás nélkül kénytelen apróbb nehézséget, alkalmoszerű kellemetlenséget elviselni. Ki viseli a december 5-i emberi gyengeség kellemetlen következményét? Magyarország népe. Ő az áldozat, az állampolgár-magyar. Olyasmi teljesedik be rajta és általa, amiért nem ő a felelős. Hiszen bűnnek nem tekinthetjük azt, hogy elfogadta a politikai kínálatot: jobban él, ha hallgat.

A bűn azé, aki a hallgatást így vásárolta meg, aki pontosan tudta, hogy erre a politikai alkura más válasz aligha érkezhethet.

Ez érvényes annak ellenére, hogy nehéz megkérdőjelezni Szarka László állítását, miszerint a kettős állampolgársági népszavazás eseménysora rendkívül disszonáns, minden oldalról pártpolitikai érdekek szerint kihasznált, és éppen ezért a kezdeményezésétől a lebonyolításáig, értelmezésétől a következmények feldolgozásáig sokféle felelőtlenséggel párosult, miáltal sokakat rádöbentett arra, milyen egyoldalú viszonyrendszerek mozgatták a magyar nemzetpolitikai folyamatokat. A népszavazást követően egyre inkább beszélhetünk „felelős partnerségről”, „kölcsonös méltányosságról”, illetve teret nyer a „párhuzamos nemzetépítés” koncepciója.⁴

A baj az, hogy nincs vége. Bár azóta létezik már a kettős állampolgárság törvénye,⁵ disszonáns hangok még ma is vannak. Olvashatunk ilyeneket például a világhálón:

„Kedves határon túli ‘magyarnak’ nevezett csürhe banda!”⁶

A pofonnal felérő megszólítást követően a „szerző” arról értekezik hogy neki csak az a baja a szlovákiai/romániai/ukrajnai/szerbiai „magyarsággal” (vagy az

⁴ SZARKA LÁSZLÓ: A 21. század eleji magyar nemzetfogalom értelmezési kerete. *Magyar Kisebbség*, 2006/3–4.

⁵ Hivatalosan: az 1993. évi LV. törvény módosítása az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetésével. (Elfogadták 2010. május 26-án.)

⁶ A helyesírás eredeti, csak a betűelütéseket javítottam ki.

annak nevezett, magukat 'übermenschnek' képzelő kisebbségekkel), hogy talán ha beszélnék az adott ország nyelvét – a szlovákot/románt/ukránt/szerbet –, nem lennének rákényszerülve arra, hogy Magyarországon keressenek munkát.

Magyarországon is van elég MUNKÁT kereső ember, nincs szüksége az országnak Rátok!!!! – jelenti ki a mindentudás egyetemi diplomáját magáénak képzelő, magyarul író, aki nem kér „kommenteket”, de hogy ki is képzeli magát „übermenschnek”, arról csupa nagybetűvel tesz tanúbizonyságot, amikor 2014-es bejegyzésében így ír:

„NINCS JOGOTOK SZAVAZNI
ARRA, HOGY MAGYARORSZÁGOT
KI KORMÁNYOZZA!!!!!!”

Zárásképpen még legyávázza a határon túli magyarokat – akik persze a „szerző” szerint szlovákok, ukránok, románok, szerbek stb., hiszen az az állampolgárságuk, Arról értekezik, hogy bár a külhoni magyarok szemmel láthatóan „sz..ul” érzik magukat a szülőföldjükön, ahhoz nincs bátorságuk, hogy magyar állampolgárságot kérve Magyarországra költözzenek. Arra biztatja a Kárpát-medencében, az őseik földjén élő nemzettársainkat, hogy a szülőföldön maradás helyett adják föl a hon általuk ezredév óta megtartott részét.

Ez tömény. Teli gyűlölettel. Az esetleges kérdéseink – a „szerző” életkora, végzettsége, társadalmi státusa – az alaphelyzetben nem változtat. A magyar nemzethez való tartozás kérdése a maradék Magyarországon kibeszéletlen. Ha valaki azt mondja, hogy a vélemény elin-

dítója a névtelenség védelme alatt teszi ezt, válaszom: ezáltal alapjában nem változik semmi. Aki megszólal, abban hatalmas a nyomás. Helyi közösségében biztosan „kipróbálta” már diskurzusát, és ezért lépett – még ha névtelenül is – a nagyobb nyilvánosság elé. Ha helyben, személyes köreiben egyértelmű visszautasítást tapasztal, nem lódul neki ekkora indulattal a „buta, aljas határon túlinak”. Egy ilyen szövegnek szerintem mindig van előzménye, vannak felvezető, erősítő körői. Ez az, ami elgondolkoztat.

És itt jutunk el a felelősség és a számonkérhetőség kérdéséig. Nem az úgynevezett „státustörvény”⁷ vitája során sokat elemzett „felelősség-klauzula” vita érdekel és érdekes, hanem az a kultúr-nemzet-felfogás, amely a 2001-es és az azt követő törvények⁸ okán egyre fontosabbá válik. A magyar nemzet számára létfontosságú az élhető közösség kialakítása. Kiutat egy olyan kultúr-nemzet-koncepció jelenthet, amely támaszkodik az egyéb országokban élő magyarok tapasztalataira, mi több, ezeket innovatívan be is építi saját stratégiájába, azzal a céllal, hogy növelje a nemzethez tartozás presztízsét.

⁷ 2001. évi LXII. törvény, az ún. státustörvény: a „Magyar Köztársaságnak az Alkotmány 6.§ (3) bekezdésében foglalt, a határon kívül élő magyarokért viselt felelősségének érvényesítése érdekében, Magyarországgal való sokoldalú kapcsolataik ápolásának és fejlesztésének előmozdítása céljából” hozott törvény.

⁸ Nemzeti összetartozás törvénye: 2010. évi XLV törvény értelmében a nemzeti emléknap olyan kitüntetett nap, amely az ország/nép életében kiemelt jelentőségű, de nem nemzeti ünnep. A nemzeti gyásznappal arra a fordulatra emlékeztet, amelyet a nemzetnek soha nem szabad elfeledni vagy hagyni jelentéktelenségbe süllyedni; a nemzet összetartozásának a ki- és felmutatása.

Miként Bárdi Nándor és Szarka László közös tanulmányában⁹ kifejti, a határon túli magyar közösségek *kényszerközösségekként* jöttek létre, és 1920 óta *vállalt, akarati, közös tapasztalatokkal bíró közösségekké alakultak*. Szükség volt intézményrendszereik újjáépítésére, miközben válaszolniuk kellett a Budapestről vagy saját országuk kormányzataitól érkező nemzetállami kihívásokra, és nem utolsósorban saját társadalmuk modernizációjával kapcsolatos kérdéseire is. Minden kisebbségi társadalom számára meghatározó, hogy tagjainak politikai integrációja és modernizációja a saját közösségi intézményein keresztül megy-e végbe vagy sem? Amennyiben ez az intézményi keret nem létezik, akkor erre a folyamatra csak egyénileg kerülhet sor, minek következtében el kell hagyni a közösségi hátteret, mert Közép-Kelet-Európa országaiiban az egyén „modern”, „mobil”, „egyenrangú” csak többségiként lehet. A Brubaker-féle triadikus rendszerhez képest a szerzőpáros négy szereplős viszonyrendszerrel számol. A brubakeri *nemzeti kisebbség, a többségi állam, az anyaország* mellett számol *a nemzetközi viszonyok* (kisebbségi jogok, nagyhatalmi érdekek, az Európa Tanács kisebbségi egyezményei, az Európai Unió antidiszkriminációs és szubszidiaritásra törekvő politikája) tényezőivel is. Ez a szerkezet annál hatékonyabb lehet, minél jobban alkalmazkodott az adott magyar kisebbség a saját államan belüli problémákhoz, saját, önállóan (is) működő alrendszerei révén. Tény, hogy nyolcvan-kilencven év

⁹ BÁRDI NÁNDOR – SZARKA LÁSZLÓ: *A magyar kisebbség- és nemzetpolitika megújításának lehetőségei*. <http://adatbank.transindex.ro/regio/kutatooldalal/bardi/> (Letöltve: 2015. október 11.)

alatt a magyar közösségek egymáshoz és Budapesthez képest szétfejlődtek, *ahogy újra és újra megteremtették a válaszaikat kidolgozó és azt képviselő intézményességüket. Miközben a magyar nemzetépítés Magyarországon kívülre került és kisebbségi egységei voltak, olyan külön közösségekként is tételeződtek, amelyek számára a cél a sikeres kisebbségi nemzetépítés, a nemzeti autonómia keretei közt megteremthetőnek tartott önkormányzó közösségek jövőképe.*

Szarka László fentebb már idézett tanulmányában rámutat, hogy „a 21. századi magyar nemzetfogalom egyik alapját változatlanul a magyar állam intézményrendszere, az állam területén élő polgárok közössége, önkormányzati és civil szervezeteinek működése jelenti. A nemzetfogalom másik alapvető kritériumát a magyar nyelv és kultúra közössége jelenti, amelybe a magyarországi kisebbségek a maguk kettős-többses kötődése révén éppúgy beletartoznak, mint a szomszéd országokban és a diaszpórában élő magyarok. A nemzetfogalom alapvető változását tehát elsősorban nem a területi, kulturális vagy a politikai kompetenciák kiterjesztése jelenti, hanem az integrálódó európai térben kínálkozó kapcsolattartási, intézményi, gazdasági, munkaerő-piaci stb. lehetőségek és az azok által kialakuló új tendenciák. Új kötődések, újfajta migráns, transznacionális magatartásformák beemelése a nemzeti hálózatok működtetésébe.” Korunkban párhuzamosan zajlik két folyamat: egyrészt a mai állam egyre kevésbé képes a 19–20. századra jellemző nemzeti közösségek (látszatának) kialakítására. Másrészt megkerülhetetlen, erősödő folyamat a nyelvhez, a nyelvi kommunikációhoz, a történeti

hagyományokhoz való kötődés erősödése, a kulturális jogok politikai jelentőségének fokozódása. Ezek elvezet(het)nek a nemzetállamok reneszánszához.

Az európai nemzetek látszólagos békéje mögött az értékválság és értékpluralizmus, a migráció és a bezárkózás ellentmondásos folyamatai húzódnak meg. És ebben a kontextusban készültek és készülnek napjainkban is kisebbségpolitikai, nemzetpolitikai stratégiák. A jelenleg érvényes stratégiát 2011. november 25-én fogadta el a Magyar Állandó Értekezlet. A dokumentum sorolja a kétségtelen eredményeket: „ma Európában Magyarország rendelkezik az egyik legkomplexebb és legaktívabb nemzetpolitikával. Megalakultak a külhoni magyarokat támogató intézmények. A külhoni magyarok támogatása szerepel a költségvetésben, a magyar állam fellép a külhoni magyarok érdekében a nemzetközi porondon, a magyarországi lakosság természetesnek tekinti, hogy az anyaország támogatja a határain túl élő nemzettársakat, a szomszédos államok – ha nem is mindig feszültségektől mentesen – tudomásul veszik, hogy a magyar állam támogatja az ott élő magyarokat.”¹⁰ Ugyanakkor a dokumentum azt is megállapítja: „Nem alakult ki konszenzus a nemzetpolitikában. A magyarországi pártoknak nem sikerült kivonniuk a nemzetpolitikát a belpolitikai küzdelemből.” Továbbá: „A nemzetpolitika nem volt koherens. Nem létezett sem Magyar-

¹⁰ Magyar nemzetpolitika. A nemzetpolitikai stratégia kerete. http://bgazrt.hu/npki/a_nemzetpolitika_oktatasa/alapdokumentumok/magyar_nemzetpolitika_a_nemzetpolitikai_strategia_kerete/ (Letöltve: 2015. október 11.)

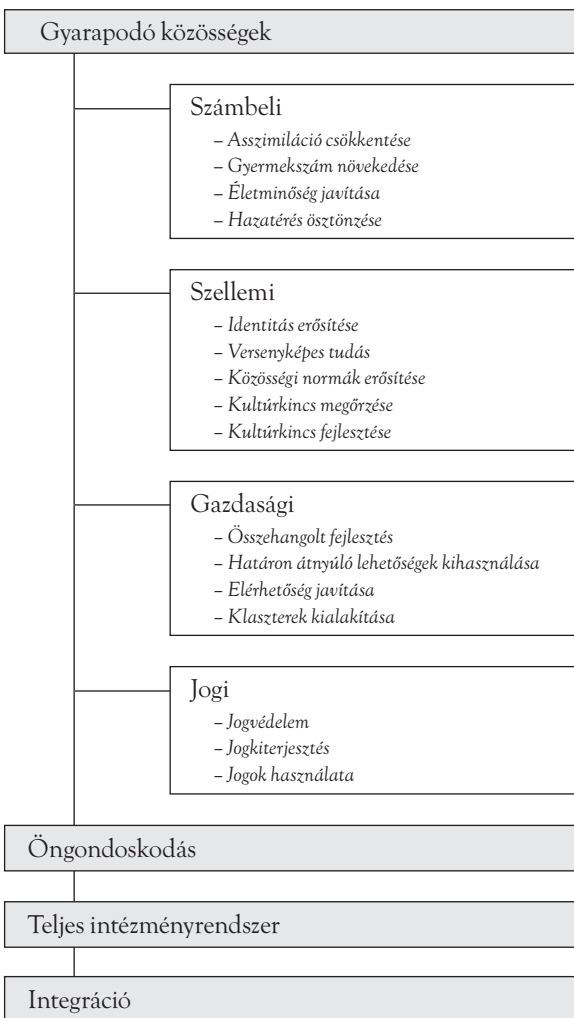
ország részéről, sem a külföldi magyar szervezetek részéről koherens, összehangolt, prioritásokat megfogalmazó elképzelés.”

A stratégia alaptételei:

- Magyarország számára a külföldi magyarság érték.
- A magyar nemzet kohéziója önmagában érték.
- Az egyetemes magyar kultúra szempontjából felbecsülhetetlenül értékes a külföldi magyarok hozzájárulása a kultúrkincs gyarapításához, ahogy gazdasági érdekeink is fűződnek ahhoz, hogy a szomszédos államokban prosperáló magyar közösségek létezzenek.

A stratégia világos elvárásokat fogalmaz meg, ezek között is első cél a gyarapodó közösségek, a gyarapodás minden téren: demográfiaileg, szellemileg, gazdasági szempontból. Hasonlóan fontos a teljes körű külföldi magyar intézményrendszer.

A „gyarapodó közösségek” cél együttesét az alábbi táblázatban foglalták össze:



Forrás: Magyar nemzetpolitika.
A nemzetpolitika stratégiai kerete, 15. o.

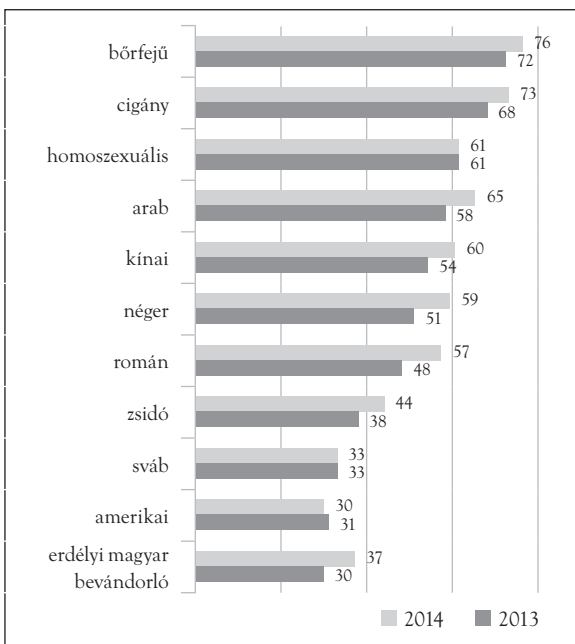
Megvan tehát a keret, az irány. El kell indulni az úton.

A magyar állam kész arra, hogy közpolitika erőforrásokat állítson a külhoni magyarok – és értelemszerűen a szórványhelyzetben élők – identitásküzdelmének a támogatásának szolgálatába. Ennél többet nem lehet. Kérdés: kié a közpolitikai folyamat előkészítésének a felelőssége? Ki határozza meg a célokat, ki jelöli ki az eszközöket, fogalmazza meg a szabályokat, és ki felel a végrehajtásért? A helyzetből fakadóan a magyar állami intézmények közvetlen felelősséget nem vállalhatnak. A kérdéssor megkerülhetetlen eleme: a közpolitikai partner kiléte és mibenléte. Őt meg kell találni! A szerepre fel kell készíteni – és hitelesíteni kell szereplését mind az általa szolgált közösségben, mind pedig a közpolitikai forrásokat biztosító anyaországban.¹¹

Világos képlet. És mégis: nem elég, még mindig nem elég.

Ugyanis nemcsak a feladatokkal kellene törődni, hanem az olyan jelenségekkel is, mint amilyenre a *Medián* 2015 tavaszán bemutatott kutatása vet fényt. A *közvéleménykutatás* azt vizsgálta, hogy mekkora a magyar társadalom ellenszenva a különféle csoportokkal szemben. Miként a mellékelt diagram mutatja, egy év leforgása alatt a romániai magyarok esetében nagymértékben nőtt a távolságtartás. Ennél erősebben csak a románok és a négerek iránti elutasítás növekedett.

¹¹ BODÓ BARNA: Szórvány és közpolitika. *Kisebbségkutatás*, 2015/3.



Forrás: Krónika online <http://www.kronika.ro/erdelyi-hirek/anyaország-nott-az-erdelyi-magyarokkal-szembeni-elutasitas/print> (Letöltve: 2015. október 15.)

Igazán aggasztó az, hogy látszólag nem történt semmi, ami ezt indokolhatná. Magyarország gazdasági szempontból emelkedő pályán van, senkinek a munkahelyét nem veszélyeztetjük, és mégis, a magyar polgárnak az amerikaiaknál, vagy a sváboknál is kevésbé „kellenek” az erdélyi testvérek. Igaz, az amerikaiak messze vannak, és ha útnak indulnak, úti céljuk többnyire nem Magyarország. De az erdélyi magyaroknak sem! Mi egyre kevésbé indulunk útnak. Erdélyben

növekszik az itthonmaradási hajlandóság. Mondhatnám: szerencséire. Az itthon maradók szerencséjére...

Tudjuk a helyünket a világban, bár ezt egyesek nem akarják elhinni.

Jó volna megérteni, miért?

Ezzel közösen kellene foglalkoznunk: magyaroknak és külhoni magyaroknak...

Barsi Balázs

A GLOBALIZÁCIÓ A BETLEHEMI JÁSZOL ÉS A KERESZT FÉNYÉBEN

Az új globális világszemlélet első látásra mintha valami rokonságban lenne az evangéliumok univerzalizmusával (lásd Lukács evangéliuma), hiszen a zsidóság kereteiből kilépő keresztény hit zsidókból és pogányokból álló közösségekbe szerveződött, mert Jézus Krisztus kereszthalálával lerontotta a válaszfalakat (lásd Ef 2,14).

Az Úr Jézus és a benne hívők látóhatára kitágult minden emberre. Az egyház azért katolikus, egyetemes, mert magában hordozza az emberiség egészének felülmúlhatatlan egységesítő elvét (tényét!).

Mi az új globális világszemlélet egységesítő elve? Mi-re akar építeni? Mi az a tény, valóság, amely alapul szolgál minden nemzet (és benne minden ember) egységbe foglalására? Gazdasági rendszer? Politikai egység? Valami filozófiai alap?

Most nem is az a lényeg, hogy lássuk a globalizálandó világ egységesítő elvét; elég most belátni azt, hogy amit a keresztény hit egységesítő valóságnak tud, az logikailag felülmúlhatatlan!

Nem lehet kitalálni nagyobb, erősebb egységesítő elvet, nem lehetséges – logikusan gondolkodva – megjelölni mélyebb valóságot, mint amit az evangéliumok meghirdetnek, mint örömhírt (evangéliumot), hogy Isten emberré, testvérünkké lett és kereszthalála által kiárasztotta végtelen irgalmasságát: tehát van bűnbocsánat!

Vegyük fontolóra az első tény, a megtestesülést! Bábel tornyától kezdve a nagy középkori állam-egyházi álmokon át a hitleri és sztálini birodalmakon túl a globális világnézetig mindig egységesíteni akarták az emberiséget. A középkor nem sötét, mint ahogy egyetlen kor sem az, de van benne árnyék, mint minden korban. Ám azt is meg kell említeni, hogy hallatlan sok evilági jó származott az egyház domináns szerepéből, de az egyház küldetése túlmutat azokon.

Az egyház megtisztulva került ki domináns szerepéből éppen a megtestesülésbe vetett hitet élő nagy szentek és egyszerű tömegek életének köszönhetően. Kiderült, hogy az egyház egységesítő elve nem elv, hanem valaki, egy személy, a megtestesült Isten, Jézus Krisztus.

A megtestesülés, Isten emberré levése olyan tény, amelyre az emberiség nem volt felkészülve. Az ószövetségi próféciaik által a zsidóságot Isten felkészítette, de ott is csak egy maradék fogadta el, mert a próféciaik és a megvalósulás között mérhetetlen nagy a távolság. Isten azt sugallta prófétái által, hogy ő Emmanuel lesz, velünk-levő-Isten. De hogyan gondolhatta volna a hívő zsidóság, hogy ennek a beteljesülése maga a megtestesülés lesz, vagyis a Második Isteni Személy emberré-levése? Mégis, már az is bizonyítja a megtes-

tesülésbe vetett hit igaz-voltát, hogy éppen a zsidók egy része – élükön az apostolokkal és Szent Pállal, a nemzetek apostolával – felismerte, elfogadta a beteljesülés minden elképzelést felülmúló, megrendítő voltát.

Az első öt keresztény évszázad azzal telt el, hogy az emberi elme – sok esetben a görög filozófia és a római jog által kiművelt értelem – minden erejét bevetve megragadja az evangélium lényegét. Ezt a lényegét a Názáreti Jézus így foglalja össze: „én és az Atya egy vagyunk” (lásd Jn 10,30); vagyis egy Istenség van, egy isteni természet, de három személy birtokolja az isteni természetet, mert a Szentlélek az Atyától való, az Atya is küldi és a Fiú (Jézus Krisztus) is.

Miközben ez a hatalmas, a szellemtörténetben soha nem tapasztalt értelmi erőfeszítés folyt a nagy krisztológiai zsinatokon, vagyis a Názáreti Jézus identitásának megragadása, mintegy melléktermékként megszilárdult az ember személyének és természetének ismerete, mely Európa alapja és az egész emberiségnek meghirdetendő örömhír, amelyet mindenki lényegében meg is tapasztal, hogy tudniillik én, az ember valaki vagyok, nem valami. Az állatok, a növények, kőzetek valami. Az ember valaki, aki tud magáról: vagyis rálát saját magára, mikor kijelenti, „én vagyok” – holott eggyel több dimenziójú valóságból lehet rálátni az eggyel kevesebb dimenziójú valóságra. Vagyis az ember személye szellemi, nem anyagi, de az anyagban mutatkozik meg: az ember test és lélek. A keresztény nem csupán a lélek, a személy túlélésében reménykedik, hanem várja a holtak föltámadását dicsőséges testben, amilyen a föltámadott Jézus teste.

India nem ismeri a személyt – és így a szeretetet illúzióknak tartja, mert „minden egy”. Nem igaz! Nem egy minden. Ez a dolog, ez az ember azonos önmagával. Ez az ember nem a másik ember. Ez a tárgy nem a másik tárgy. Ez az alapja a matematikának és a természettudománynak. Krisztusnak egy személye van: ő az Örök Isten második személye, a Fiúisten. Ám két természete van: isteni és emberi; vagyis isteni és emberi tulajdonságokkal rendelkezik.

Így a krisztológia kitermelte, illetve megerősítette a dolgok természetének és az ember személyének a fogalmait. Van emberi természet; van férfi és nő. A nemiség adottság, és ezért nem abban kell egyenlőnek lenni, hanem a személy méltóságában. Hála Istennek, a tulajdonságokban nem vagyunk „egyenrangúak” (egalitarizmus). Például, ha valaki nem tehetséges a zenében, ha megőrül, akkor sem lesz belőle Liszt Ferenc. Ebben nincs egyenrangúság, mert tehetségünket, képességeinket mások szolgálatára kaptuk. A nő tud szülni, a férfi nem. Az az egyenlőségi törekvés, hogy a férfi is tudjon szülni vagy nővé váljon, azért merült fel a posztmodern nyugati gondolkodásban, mert nem tanulta meg a krisztológiát (a keresztény hit lényegét), és nem érti, hogy az egyenlőség a személyeket illeti, nem a természetet. Tehát a nyugati civilizáció nem a kereszténység utáni, hanem a kereszténység előtti állapotban van újra. Az új evangelizáció azt is jelenti, hogy a krisztusi üzenet antropológiai alapjait erőteljesebben bemutatjuk.

Most visszatérünk ahhoz az állításhoz, hogy nincs nagyobb, vagyis mélyebb, szilárdabb egyesítő elv,

amely az emberiség egységét előmozdítaná, mint a megtestesülés ténye.

Tudniillik minden eddigi és mostani globalizációs ideológia csupán egy elvre épített és épít, amely lehet önmagában jó, de mivel nem a lehető legmélyebb, legegységesebb elv, azért előbb-utóbb rettenetes következményekkel jár, elsősorban azzal (hála Istennek), hogy ez a fajta globalizáció szétesik, széthullik, mint Babel tornya.

Az a tény, hogy Isten emberré lett, vagyis testvé-
rünké lett, hogy minket isteni természetéből része-
sítve a Szentháromság első személyének, az Atyának
gyermekei legyünk a Szentlélekben, minket, embere-
ket a legmélyebben egyesít.

Ennél nagyobb egység nem lehet. Valaki ellene vet-
hetné, hogy ennél még nagyobb egység a panteizmus
által hirdetett egység (amely sajnos a zöldek mozgalmá-
nak vallásává lett); hogy tudniillik én és te egy vagyunk
és minden egy: minden isten és isten minden.

Ám ebben az egységben megszűnt az „én” és a „te”
különállása és így a szeretet is. Ez nem egység, hanem
azonosság, amely tudatvesztéssel és szeretetvesztés-
sel jár.

Szívünk mélyén nem erre vágyakozunk! Míg a glo-
balizáció minden egységesítő elve csupán elv és így
az azonos elvet vallók elvtársak, addig a Krisztusban
hívők testvérek és a még Krisztusban nem hívőknek is
testvérei, mert az Isten Fia mindenkiért emberré lett.

A keresztény, ha szeretetlen vagy gyűlölködik, ak-
kor nem egy erkölcsi elvet sért meg, hanem saját létét
támadja és tagadja meg.

Az eljövendő egységes világ csakis ezen a testvériségen alapulhat. Ha más elven alapszik, mindig ki lesznek zárva azok, akik azt az elvet nem vallják. A keresztény testvériség, ha a megtestesülés tényére épül, senkit sem zár ki. Ha csupán filozófiai elvként kezeljük az incarnatiót (a megtestesülést), akkor az is kizárhat másokat.

Ám a megtestesülés adta egység nem jelent parttalan feloldódást. Az igazi Krisztus-hívő sajátosan, egyedülálló módon fundamentalista. Fundamentuma Jézus Krisztus (1Kor 3,11). Jézus Krisztusra vonatkozóan senkinek sincs igaza, csak az Újszövetségnek és az egyetemes egyház hitének. Senkivel nem alkudhatunk meg. Itt nincs közösködés és ködösítés, mint ahogyan Szent II. János Pál pápa a Dominus Jesus nyilatkozatban hangsúlyozta.

A helyes fundamentalizmus ez. Ám ez minden fundamentalizmustól két szempontból különbözik. Nem egy elv az alap (fundamentum), hanem egy személy, és ez az alap kitágul és átfogja az egész emberiséget. Kizárva zár magába mindenkit, mert Isten Fia minden emberért lett emberré. Ha megértjük a krisztológia (a keresztény hit lényegének) üzenetét, akkor azt is belátjuk, hogy éppen azzal, hogy minden más világfelfogást, vallást kizár, minden embert magába zár mint embert, mert az Isten Fia „értünk emberekért, a mi üdvösségünkért leszállott a mennyből, megtestesült a Szentlélek erejéből, Szűz Máriától, és emberré lett” (Niceai-konstantinápolyi Hitvallás).

Az ún. felvilágosodás óta Európa úgy élt, mintha Isten Fia nem testesült volna meg – és ez oda vezet, hogy maga az emberi identitás válik zavarossá, a csa-

ládok és a nemzetek széthullanak. Tehát egészen nyilvánvaló, hogy így lehetetlen kialakítani egy testvéries világot. Ha nincs Atyaisten, ha nincs testvérünk-ké lett Fiúisten, ha nincs az isteni természetből szétáradó Szentlélek-Isten, ha nincs a háromszemélyű egy Isten, akkor a teremtésben sem lenne egyetlen emberi természet (emberi tulajdonságaink összessége), amelyet millió és millió emberi személy birtokol.

Most tehát, mint a tudományos kísérletekben, a kudarcos zsákutca után a másik irányba kellene elmozdulni: úgy kellene élnünk – hívőknek, hitetleneknek –, mintha lenne egy Isten, aki az Atyánk, mintha Isten lenne a testvérünk és a Szentlélek a lelkünk Vendége.

Naivnak tűnő ajánlat és megvalósíthatatlan? Lehet, de a kudarc, a szellemi, erkölcsi, anyagi zsákutca, amibe a Nyugat belekerült, ebbe az irányba kell, hogy fordítsa tekintetünket.

A másik kitalálhatatlan, de elfogadható és egyedül felszabadulást hozó tény, hogy Isten megbocsátotta bűneinket Szent Fia, Jézus Krisztus önfelajánlása által a Szentlélekben.

A Nyugat mélységes szellemi elfojtásban él. Mivel nem hisz Isten megbocsátó irgalmában, vagy tagadja a bűnt és ez elfojtást (hiszen a bűn létezik), vagy olyan parttalan szabadságot kezd gyakorolni, amely által maga dönti el, hogy mi a jó és mi a rossz (abortusz, eutanázia, stb.) –, és ezzel kiépíti a „halál kultúráját” – ahogy Szent II. János Pál mondotta.

Van bűnbocsánat és van megtérés. Van új élet és végtelen távlat Isten irgalmasságának elfogadásában.

Hosszabb elemzést érdemelne az a tény, hogy az isteni irgalmasság el nem fogadása milyen pszicho-

lógiai, erkölcsi és társadalmi katasztrófába vezet; és hogy elfogadása milyen mély egységet teremtené az emberek között.

Íme, a múlt század sztálini-hitleri hullahegyei, a 21. század hazug gazdaságkori (Czakó Gábor) eltévelyedései után is van szabadulás: a betlehemi jászol és a golgotai Kereszt húsvéti fényében.

Milyen sokatmondó az a beteges hisztériko-liber-tinista magatartás, amely a karácsony említésére és a kereszt látványára esztét veszt. Mindenesetre ez a magatartás több reményre ad okot, mint az emésztés békességében szunnyadó közömbösség (pax vegetativa).

Akit idegesít az evangélium üzenete, azt megérintette. Egyenőre fáj az érintés, ám Isten, ha sebet, üt be is kötözi (Jób 5,18).

AZ ÁLLAM, A PIAC ÉS A CIVIL TÁRSADALOM KAPCSOLATA – ÉS A „RENITENS” MAGYAR MODELL

Magyarország 2010 után olyan sajátos társadalmi modellt hozott létre, amely nem illeszkedik a nyugat-európai uralkodó irányzatokba, és ez kivívta a nyugati hangadó közvélemény ellenállását, heves kritikáját.

Érdemes közelebbről megnéznünk: vajon miben áll a magyar modell, a „saját út”?

Mindennek megértéséhez a két nagy német filozófus, Talcott Parsons és Niklas Luhmann társadalmirendszereleméletéből kell kiindulnunk. Niklas Luhmann fejtette ki klasszikussá vált műveiben, hogy a társadalom egésze kommunikatív alrendszerekre bomlik, mely alrendszereknek megvan a maguk sajátos belső logikájuk, működési elvük.

Egy kissé átalakítva az ő gondolatmenetét, az utóbbi húsz év tapasztalatát figyelembe véve, megítélésem szerint három fontos alrendszer van, amely meghatározza az országok, sőt a világ sorsát. Ezek: a piac (gazdaság), a politika (állam) és a társadalom.

Kezdjük a piaccal. E piac működési alapelve az egyéni (gazdasági, pénzügyi) érdek, a haszonszerzés,

a profit növelése. Ez nem is lehet másként, hiszen a legfontosabb igazi motiváló erő a gazdaságban a „gazdagság”, ez viszi előre a vállalkozásokat, a termékek és szolgáltatások mind magasabb színvonalú előállítását.

Ezzel szemben a társadalmat – szerencsés esetben beleértve ebbe a *civil társadalmat* – ettől éppen eltérő logika hajtja és tartja össze: a közösségi érdek, a szolidaritás, a kollegialitás, az együttműködés és az erkölcs mint norma. A társadalmi csoportok együttélése nem is képzelhető el másként, mint hogy egy bizonyos szintig figyelnek egymás érdekeire, összehangolják azokat. Ha ezt nem tennék alapegységként a családok, baráti körök, lakóközösségek, helyi önkormányzatok, falvak, városok, kerületek, értékközösségek és mozgalmak, egyházak, egyesületek stb., akkor totális anarchia és káosz alakulna ki a mindennapokban. A hobbesi értelemben vett „mindenki harca mindenki ellen” érvényesülne, és ez pusztuláshoz vezetne. A világ minden országának minden társadalma erre a minimális, vagy annál jóval szervezettebb kollegialitásra épül – ami a közlekedéstől kezdve a közösségi terek, épületek és intézmények együttműködő használatáig tart –, s ezáltal jönnek létre az országok működési alapzatai. Ez a kollegialitás, alapfeltételt jelentő szolidaritás viszont az erkölcsben jelenik meg: a családok, társadalmi közösségek, csoportok összetartása, az együttélés gyakorlati kötőszöve az erkölcs, egészen a tízparancsolatig vagy annál is jóval korábbról eredeztetve. Az erkölcsi normák teszik lehetővé az együttműködés mindennapi feltételeit; nem öljük meg egymást, nem lökjük fel egymást az utcán és a villamoson, segítünk a másikon, ha bajban van, esetenként önzetlenek vagyunk stb. A tár-

sadalomban vagy közelebből a civil társadalomban jelennek meg a nem-profit-orientált, non-government szervezetek, amelyeket nem a pénzügyi haszon, hanem a szolidáris, segítségnyújtás motivál.

Amíg tehát a piacot az egyéni érdek és a haszonelv tartja össze és működteti, addig a társadalmat a közösségi érdek és az erkölcs.

A harmadik a politika, középpontjában az állammal. A demokratikus állam az a terep, amely ideális esetben megteremti az egyensúlyt piac és társadalom, egyén és közösségi érdek között. A demokratikus állam a közérdeket, a közjót képviseli, és jó esetben bölcs államférfiak értő módon döntenek arról, hogy meddig terjedjen a piac logikája, és meddig a társadalomé. Tudják, mindkettőre szükség van: a piacra azért, mert kellő mennyiségű árura, munkahelyre, szolgáltatásra és haszonra van szükség ahhoz, hogy a társadalom egésze fennmaradjon, táplálkozzon, lakjon, jól éljen, és ehhez az egyéni motivációt, a haszonszerzés vágyát fenn kell tartani. A társadalmira pedig azért, hogy ne törjön ki polgárháború, béke legyen, az ember ne legyen az embernek farkasa, hogy komfortosan, sőt, tisztességesen és szeretetteljesen tudjunk együtt élni a mindennapokban.

A demokratikus állam, a jó állam és a jó kormányzás, a good government bölcsessége arra vigyázni, hogy egyik logika se terjedjen túl a másik területre: nem szabad, hogy a piaci elv áthassa a társadalmi, az egyéni érdek a közösségi érdek terepét, és fordítva, a társadalmi elv nem hathatja át a piaci alrendszer (ez utóbbi kísérlet volt a szocializmus-kommunizmus, tudjuk, milyen eredménnyel). Az állam az egyetlen alrendszer, amely

céljai megvalósításához rendelkezik a megfelelő jogi és törvényi kényszerítő erővel, tehát minden eszköze megvan ahhoz, hogy a közjó szempontjából járjon el. Ráadásul a demokratikus állam vezetőit választások útján a társadalom, a „köz” választja ki, az állam ezért is elkötelezett a közjó iránt. Természetesen mindez nem jelenti a piac háttérbe szorítását, hiszen a piac által megtermelt javak által válik lehetségessé a közjó. Így az állam ideális, ideáltipikus esetben a piac és a társadalom között egyenleget és teremti meg a kellő egyensúlyt az alrendszerek között.

Végül a három fő alrendszer egymáshoz való viszonya, e viszonyok intézményesülése és egymásra hatása alakítja ki hosszabb távon a szélesebb értelemben vett társadalom, az ország kultúráját, mint egy nemzeti közösség tágabb létezmódját, amely gyakorlatokból, szabályokból, intézményi adottságokból és általánossá vált normákból áll össze.

E kiinduló tézisek után a fő kérdés azonnal a következő: mi akadályozza azt a 21. század elején, hogy a közjó mentén valósuljon meg állam, piac és társadalom kapcsolatrendszere? Miért került a tudományos és közéleti viták középpontjába e kérdés?

A válasz viszonylag egyszerű: a 20. század végére globálissá vált piac, a nemzetközi pénzügyi szervezetek, a multinacionális gigacégek, a befektetési alapok, a hedge fondok stb. igyekeznek a nemzetállamok fölé kerekedni, meghatározni mozgásterüket, döntéseiket, s ez önmagában jelentős mértékben megnehezíti a közjóért működő – másképpen fogalmazva –, jó állam létrejöttét. Megnehezíti, sőt időnként lehetetleníti, hiszen a jó államhoz és a jó kormányzáshoz

nemzetállami szuverenitás, szabad választások, önálló gazdaságpolitika és természetesen demokratikus jogállam kell, ám mindezeket veszélyezteti a globális piac.

A fenti alrendszer-megközelítést figyelembe véve az történik a 90-es évek óta, hogy a piaci alrendszer logikája egyre inkább eluralja az állam és közvetetten a társadalom alrendszerét, a piac saját gyakorlatát igyekszik normává tenni mind az állam, mind a társadalom számára – és ezt láthatóan nem kis sikerrel teszi az elmúlt húsz évben.

A globális pénzügyi és gazdasági körök természetesen ideológiát is gyártottak a piac uralmát istenítő törekvéseikhez. Ez pedig a neoliberalizmus ideológiája, ennek felszentelt papja a többi között Friedrich Hayek, Milton Friedmann, majd például Otto von Lambsdorff és fia (utóbbi nemrég arról híresült el, hogy személyesen is támadta a neoliberalizmus ellen fellépő Orbán-kormányt); ez az irányzat tette magát uralkodóvá a világon a hozzájuk igazodó és őket kiszolgáló médiabirodalmak és tudományos agytrösztök segítségével, amelyek a piac mindenhatóságát hirdetik.

A neoliberalizmus tézisei ismertek: kevés államot! Az állam ne avatkozzon be az emberek életébe! (Lényegében haljon el, ahogy a kommunista ideológia is hangoztatta.) Minden rossz, ami állami kézben van! A civil társadalomnak azt üzeni: nincsen ingyenebéd! Mindenért fizetni kell! Valósítsd meg önmagad, légy individualista, ne törődj közösséggel, családdal, élj a mának, érdeklődj, amit akarsz! Szeresd a másságot, az eltérőt, soha sem a megszokott többségit! Szakíts a tradíciókkal, köztük a családdal, a vallással és a keresztény erkölccsel, hiszen ezek korlátozzák szabadságodat!

Szüntesd meg a nemzetállamot, légy globalista! Minden olyan lépést, amely az emberek jólétét elősegíti, nevezd popolizmusnak, és tedd nevetségessé! Szeresd a hedge fondokat, a bankokat, a multikat, az IMF-et és a Világbankot, Soros Györgyöt és Ben Bernanket, mert majd az ő áldásos tevékenységük hozza el számodra a jövőben a paradicsomi boldogságot! És így tovább.

S ezen a ponton jelenik meg a good government fogalmával szemben a good governance, amelyet a neoliberális szerzők vezettek be a köztudatba, és amit a Világbank 1989-től erőteljesen támogat és ajánl új kormányzási modellként a világ minden országának. Ennek lényege éppen az, hogy a kormányzás fogalmát ki kell terjeszteni, és az állami és nem állami – döntően piaci – együttműködésben kell elképzelni. A jó állam megvalósítása innentől tehát nem pusztán, sőt egyre kevésbé a kormányok dolga, hanem a kormányzás mintegy „szétterül”, kiszélesedik, amelyben a profitorientált piaci szereplők átveszik a szolgáltató állam egyes feladatait, és azokat az állam helyett vagy azzal együttműködve végzik el. (Ennek egyik látványos formája a PPP, a *public private partnership*, amely nem állami szereplőket állami testületekbe kooptál.)

A neoliberális alapokon nyugvó good governance-elképzelés mintegy megágyazza, intézményesíti azt a folyamatot, amelynek során – miként az előzőekben fejtegettük – a piaci, profitorientált szemléletmód hatja át az állami szférát, és az államon keresztül közvetten a társadalmat is. Ebben a modellben az állam fokozatosan átadja a funkciót a piaci, gazdasági, pénzügyi szereplőknek, és tevékenysége egyre inkább arra korlátozódik, hogy a szokásos állami kényszerítőerők

– jog, rendelkezések, intézkedések, keretszabályok stb. – segítségével bebetonozza és támadhatatlanná tegye a piac résztvevőinek uralkodó pozícióit a gazdasági javak újraelosztásában.

Ebben a folyamatban az állam fokozatosan elveszti az önállóságát és a mozgásterét ahhoz, hogy a mindenkori közösségi, kollektív érdekek, erkölcsök és normák alapján – tehát a társadalmi alrendszer irányító normák alapján – cselekedjen. A good governance megvalósulása azt jelenti, hogy a jó államból fokozatosan nyereségorientált állam lesz, amelynek egyetlen feladata marad a piaci szereplők legjobb és legprofitábilisabb érvényesülésének elősegítése, azzal a neoliberális ideológiai tézissel megspékelve, hogy ha a piaci szereplőknek „jól megy”, akkor előbb vagy utóbb a társadalom tagjainak is javulni fog a sorsuk, hiszen a gigantikusan növekvő piaci profit végül a társadalmi közjót is elősegíti.

Mindezzel egyetlen baj van: az elmúlt kétszáz év piaci működése megmutatta, hogy a növekvő egyéni, céges profit sohasem jut el a társadalom tagjaiig, annál az egyszerű oknál fogva, hogy a piac működésének logikai alapja az önérdek, az egyéni jólét határok nélküli, ha tetszik, öncélú növelése, amelyben határ a csillagos ég. (Adat: a világ javainak ötven százalékát a világ népességének 1%-a birtokolja!!!) Tehát a good governance piacialapú ideológiája nem igazán működik, mert nem közelít, hanem eltávolít az egyetlen lehetséges demokratikus céltól, a közjó megvalósulásától.

S itt érkezünk el a választóvonalhoz: a 2010-ben hatalomra lépett második Orbán-kormány szakított a nemzetközi közvéleményben uralkodó, mainstream

neoliberális áramlattal. Szakított, mert felismerte, hogy a mainstream piaci dogmák követése, az IMF, a Világbank, az Európai Unió, az Európai Bank, az Egyesült Államok gazdasági és politikai „ajánlatai” (vagy inkább kényszerítései?) az 1989-es keltezésű washingtoni konszenzus a lakossági megszorításokról, az állami vagyon privatizációjáról, a multicégek és nemzetközi bankok kiszolgáltatásáról, az állam gazdasági és szociális szerepvállalásának leépítéséről stb., stb. szól. Ezek egyenes úton vezetnek a további eladósodáshoz, a gazdasági csödhöz, a társadalom elszegényedéséhez.

Felismerte, hogy a piac, a profitelv korlátlan érvényesülése, a pénzügyi-gazdasági szféra behatolása az államba kiszolgáltatottá teszi az országot, és végletekig legyengíti a társadalmat. Felborul a piac, az állam és a társadalom közötti természetes egyensúly, amely a közjó megvalósulásának alapfeltétele; a piac átveszi a hatalmat állam és társadalom felett, és mivel a piac globális hatalommá vált, ez egyben a nemzeti szuverenitás elvesztését is jelenti.

Mindezt felismerve, az Orbán-kormány a következőkre jutott:

1. A jó állam a jelenlegi tapasztalati tudás szerint csak nemzetállami és demokratikus keretek között képes működni. Tény azonban, hogy a globális piaci, pénzügyi hálózatok veszélyeztetik mind a nemzetállamok szuverenitását, függetlenségét, mind a belső demokratikus döntéshozatal önállóságát. Éppen ezért a jó állam megerősítésének és stabilizálásának elsődleges feltétele, hogy a nemzetállamok megvédjék e globális szervezetekkel szembeni önállóságukat és függetlenségüket. Az Orbán-kormány három és

fél éve látványosan erről szólt és szól: következetesen képviseli a nemzeti érdekeket, és ezek védelme során felvállalja a konfrontációt is a nemzetközi szervezetekkel, lásd EU vagy IMF.

(Hozzá kell tenni, hogy mivel a támadás, a kihívás is globális, ezért a nemzetállamok ellenállásának is globális eszközökkel kell zajlania. Vagyis, a nemzetállamban, demokráciában és jó államban hívő országok vezetőinek mint szuverén szereplőknek a sikeres fellépés érdekében össze kell fogniuk a nemzetközi politikai porondon, és világosan meg kell mutatniuk szándékukat, hogy a globális piac logikáját nem fogadják el, nem teszik magukévá, a jó állam elvét nem adják fel a szemfényvesztő „jó piac” elvéért. Az Orbán-kormány ezért törekszik szövetségeket létrehozni, lásd a V4-eket vagy a keleti nyitást.)

2. A piac nem uralhatja el a közszolgáltatások területét, beleértve ebbe az egészségügyet, az oktatást, a szociális ellátórendszereket, a kultúrát és a helyi társadalmakat, illetve a közellátás szempontjából stratégiai fontosságú ágazatokat – energia, közművek stb. – állami kézbe kell venni. Az állam ugyanis így szerzi vissza azt a mozgásterét, amellyel a piaci haszonszerzés logikáját vissza tudja szorítani a közjó érvényesülése érdekében.

3. A good governance-koncepciót nem kell kidobni az ablakon, hanem – mint Hegel mondaná – feje tetejéről a talpára kell állítani. Azaz: a good governance-nek azt kell jelentenie, hogy az állam a kormányzás kiterjesztését illetően nem a piac, hanem a társadalom felé fordul, és a kormányzás feladatait a nonprofit civil társadalmi szervezetekkel osztja meg. A nonprofit civil

társadalmi szervezeteket vonja be a kormányzásba és ad át számukra jogosultságokat, feladatokat, intézményeket. S éppen ebben az esetben valósulhat meg a közjó, hiszen a közösség, a társadalom vagy a nemzet minden tagjának jólétéért elkötelezett állam azokkal fog össze, akik önmagukban, természetüknél fogva ugyanazokat a célokat követik.

Az elmúlt három és fél évben mindennek már láthattuk a jeleit; a humanitárius és segélyszervezetektől kezdve egészen az országos civil szakmai szervezetekkel való együttműködésre is van már példa. E civilszervezetek a közjó iránt elkötelezetten és kifejezetten nonprofit alapon működnek együtt a kormányzati szervezetekkel, az együttműködési formák fokozatosan intézményesülnek és adnak új értelmet a good governance fogalmának.

S itt már eljutottunk az Orbán-kormányval szembeni igen heves indulatok és támadások, egyszerre jogállami és ideológiai kritikák alapjáig, valódi gyökeréig. Egyszerűen szólva, az Orbán-kormány „kiverte a biztosítékot” a neoliberais közvéleményben, de még inkább az ezek mögött álló globális pénzügyi-gazdasági körökben, mert az uralkodó gondolkodásmódot – vagy ha a tudománytörténész Thomas Kuhn fogalmát használjuk, paradigmát – kérdőjelezte meg, és ennél aligha van nagyobb bűn széles e világon.

Ha ebből indulunk ki, akkor már nem is kell csodálkoznunk annyira a Magyarországgal szembeni támadássorozaton. Fontos azonban látnunk, hogy a globális pénzügyi és gazdasági körök, a világot uraló multicegek és bankóriások, hedge foundok, befektetői társaságok stb. nem nyíltan lépnek fel az Orbán-kor-

mánnal és Magyarországgal szemben, hanem maguk elé tolják egyfelől a különféle nemzetközi politikai és gazdasági szervezeteket, illetve, másfelől, a neoliberais ideológiai iránt elkötelezett és a neoliberais hálózatba bekötött közéleti szereplőket, a sajtót és a médiát.

S itt kell megemlítenünk, hogy sajnálatos módon ennek a neoliberais nemzetközi networknek a részét képezik a hazai baloldali és balliberális pártok és szervezetek – tisztelet a kivételnek. Ezek a politikai szereplők, az MSZP-től kezdve az Együtt 2014-PM-en át a Demokratikus Koalícióig, nem pusztán demokratikus ellenfelei egy tisztességes versenyben a kormánypártoknak, hanem a neoliberais nemzetközi hálózat szerves részeként, annak érdekeit követve cselekednek – lásd például az Európai Parlamentet –, s ez gyakran együtt jár a közös nemzeti érdekektől való elfordulással, a nemzeti szuverenitás szempontok feladásával, az Orbán-kormány nemzetközi lejáratásával, diktatórikussá, fasisztává, nácivá és antiszemitává minősítésével.

A baloldali ellenzék egy jelentős része tehát nem a nemzeti konszenzuson belüli, a nemzeti érdekeknek feltétel nélkül elkötelezett politikai szereplőként lép fel a belpolitikában, hanem a nemzetközi neoliberais hálózat részeként, abból kiindulva, hogy Magyarország nemzeti érdekei csak akkor érvényesülhetnek, ha távozik a hatalomból az Orbán-kormány. Meg kell említenem, hogy ha nem-demokratikus vagy predemokratikus elemekről beszélünk, amelyek destabilizálhatják a demokráciát hazánkban, akkor éppen ez, a baloldali-balliberális politikai szervezetek által képviselt felfogás az, amely lényegében a politi-

kai ellenfeleinek a kiszorítására törekszik, ugyanis ez a mentalitás osztályharcos és polgárháborús. Eközben a modern demokráciák éppen az által stabilizálódtak, hogy ezeken a konfliktusokon vagy törésvonalakon fokozatosan túljutottak, és létrehozták a kölcsönös politikai elismerés kereteit.

Tehát még egyszer: a globális pénzügyi-gazdasági körök a Magyarországgal szembeni támadás során maguk elé tolják a baloldali-balliberális politikai szereplőket – kiegészítve zöldekkel, radikális baloldaliakkal és kommunistákkal. Ez pedig azért fontos a globális körök számára, mert fellépésüket ideológiai mezben tudják megtenni a legkülönbözőbb fórumokon az EU-tól kezdve az Európa Tanácson át egészen a Venecei Bizottságig, az ENSZ-ig és tovább.

Mindez könnyen megy, hiszen a balliberális pártok és közéleti szereplők számára gyakorlatilag vérlázító az, amit az Orbán-kormány képvisel: a nemzeti szuverenitás védelme, a tradíciók védelme, az átlagemberek védelme, a kereszténység védelme, a hagyományos családmódel védelme és még sorolhatnánk. A balliberálisok számára ezek az értékek szitokszavak, hiszen ők éppen mindenben az ellenkezőjét hirdetik a nemzeti szuverenitás elavult eszme, a tradíciók nem számítanak, az átlagemberek fogadják el, hogy „nincs ingyenebéd”, hogy, úgymond, „minden a profitról szól”, a kereszténység elavult, avittas és poros és érdektelen, a hagyományos családmódel pedig a szabad nemi identitásválasztás súlyos kerékkötője stb., stb.

A két kör közötti együttműködés természetesen nem teljesen érdekmentes: az úgynevezett „befektetők” finanszírozzák, magyarul hatalmas összegekkel

támogatják a liberális és baloldali véleménymondókat, többek között ösztöndíjakkal, alapítványokon keresztül, meghívásokkal, magas politikai és közéleti állásokkal, elnökségi és felügyelő bizottsági tagságokkal, kitüntetésekkel és hadd ne soroljam. Röviden szólva, így áll össze az Orbán-kormányval szembeni érdek- és értékalapú támadássorozat, és alkot „kéjes” egységet.

A magyar modell, amely az államot és a civil társadalmat visszahelyezi a társadalmi alrendszeren belül a természetes funkciójába, a piacot pedig visszaszorítja az őt megillető helyre, viták és támadások kereszttüzeben áll. Ám az Orbán-kormány útja, a „saját út”, fontos érték nemcsak nekünk, magyaroknak, de a világ egésze számára is, mert mintát ad arra, hogy van élet a nemzetközi háttérhatalmak által ránk kényszerített, neoliberais úttal szemben is, és ez a nemzetállamok – és egyáltalán az államok – felszámolásához vezetne. Csak azt kívánhatjuk a magyar politikai vezetéstől, hogy ne hátráljon meg egy olyan új korszakban sem, amelyben a menekültügy és a modernkori népvándorlás olyan új és hatalmas kihívást jelent a sajátos nemzeti modell konszolidálása elé, amelynek egyelőre nem látni a végét. Amit ebből viszont már látni lehet, az az, hogy nemzetállami szuverenitásunk és a magyar modell megvédése kölcsönösen feltételezik egymást.

A SZERZŐKRŐL

Dr. Barsi Balázs

Ferences szerzetes, a sümegi kegytemplom templomigazgatója és lelkigyakorlat-vezető.

Dr. Bencze Izabella

Jogász. Nagyvállalatoknál főosztályvezető jogtanácsos, majd a rendszerváltozás után különböző minisztériumokban középvezető, öt évig a Kincstári Vagyoni Igazgatóság vezérigazgató-helyettese volt. Számos, a nemzeti vagyonnal kapcsolatos szakkönyv, tanulmány, publikáció szerzője. A szovjet csapatkivonások gazdasági háttértárgyalásainak vezető jogásza volt. A Közszolgálati Közalapítvány parlament által választott kurátora.

Dr. Bodó Barna

Politológus, író, a Sapientia kolozsvári karának a professzora. Tanulmányait Temesvárott (fizika, 1968–1972 és közigazgatási jog, 2004–2005), Bukarestben (újságírás, 1973–1974), Budapesten (politikai kommunikáció, 2006–2008) végezte. Politikai filozófiából doktorált a Babes–Bolyai Tudományegyetemen 2003-ban. Alapító elnöke a temesvári Szórvány Alapítványnak (1993-tól), elnöke a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének (2005-től). Felelős szerkesztője a Sapientia–EMTE által kiadott European and Regional Studied szaklapnak, illetve tagja a Magyar Kisebbség című szaklap szerkesztőbizottságának. Fontosabb munkái: Talpalatnyi régiónk, Komp-Press Kolozsvár, 2003; Az identitás egyetemessége, Polis, Kolozsvár, 2004; Szórvány és nyelvhatár, Lucidus Kiadó, Budapest, 2009; Közpolitika, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2011; Civil szerepek, civil szereplők, Gordian Kiadó, Temesvár, 2014.

Dr. Csizmadia László

CÖF alapító, CÖKA elnök, a Szellemi Honvédelmi Mozgalom megalapítója.

Dr. Fricz Tamás

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (RETÖRKI) tudományos főmunkatársa, a Magyar Idők című napilap külsős publicistája. A politikatudomány kandidátusa (PhD), 15 önálló kötet, mintegy száz tanulmány és több száz cikk szerzője, írásai magyar, angol, lengyel és német nyelven jelentek meg. 2012-ben ötödmagával megkapta a Polgári Magyarországért Díjat (mint a Békemenet egyik szervezője). Magyarország köztársasági elnöke 2013-ban a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével tüntette ki. A Civil Összefogás Fórum alapítója és szóvivője.

Dr. ifj. Lomnici Zoltán

Alkotmányjogász, ügyvéd. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen folytatta és fejezte be jogi tanulmányait summa cum laude minősítéssel. Emellett Salzburgban, Bécsben, valamint az Université Paris Sorbonne-on vett részt jogi, illetve közigazgatási képzésben. Egyetemi évei alatt Erasmus-, illetve közársasági ösztöndíjas, 2008 és 2013 között a Fogarty International Center (USA-NIH) ösztöndíjasa. Az Országos Tudományos Diákköri Konferencián 2001-ben és 2002-ben dolgozataival II. helyezett lett. Oktatói pályáját a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen kezdte, ahol 2008-ban egyetemi adjunktusi kinevezést kapott, illetve a Károli Gáspár Református Egyetemen kezdte, emellett az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán az Alkotmányjogi Tanszéken oktatott. Több szakmai szervezet tagja, 2004 óta rendszeresen publikál, több monográfia szerzője, illetve társszerzője. 2007-ben jogi szakvizsgát tett, 2013-ban tudományos fokozatot szerzett a Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karán. Elérhetősége: lomnici@ugyved.hu.

Dr. Papp Miklós

A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Erkölcsteológia Tanszékének tanszékvezető docense, óraadó a Corvinus Egyetemen és a SOTE-n. Vezeti a főiskolán működő Etika Intézetet és a Családteológia Intézetet, összefogva az interdiszciplináris kutatókat. Görög katolikus lelkész, nő, 3 gyermek édesapja. Szívügye a személyes, a családi és a társadalmi etikai igényesség előmozdítása a vallás, a gazdaság és politika területén is.

TARTALOM

| | |
|--|-----|
| <i>Csizmadia László</i> : Merre tovább, polgári Magyarország? | 5 |
| <i>Fricz Tamás</i> : A magyar demokrácia és a polgári társadalom alapvonásai | 17 |
| <i>ifj. Lomnici Zoltán</i> : A polgári jogrend jellemzői – igazságszolgáltatás és igazságtétel | 29 |
| <i>Bencze Izabella</i> : A magyar polgári gazdasági modell | 43 |
| <i>Papp Miklós</i> : Jövőbe mutató gondolatok a polgári lét emberi alapértékeiről és erkölcsi magatartásáról | 59 |
| <i>Bodó Barna</i> : Helyünk a magyar világban | 79 |
| <i>Barsi Balázs</i> : A globalizáció a betlehemi jászol és a kereszt fényében | 95 |
| <i>Fricz Tamás</i> : Az állam, a piac és a civil társadalom kapcsolata – és a „renitens” magyar modell | 103 |
| A szerzőkről | 117 |

A kötet megjelenését támogatta:



MERRE TOVÁBB,
POLGÁRI
MAGYARORSZÁG?

Első kiadás

Kiadta: Méry Ratio Kiadó, 2015

Felelős kiadó: Méry Gábor

A könyvet tervezte: Fodor Tamás

Kiadói koordinátor: Lelkes János

Nyomta és kötötte: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

ISBN 978-80-8160-041-8